

Kyberšikana na základních školách

Bc. Otakar Juřena

Diplomová práce
2015

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Otakar Juřena**
Osobní číslo: **H11236**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Kyberšikana na základních školách**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení pojmů a teoretických východisek vztahujících se k oblasti kyberšikany, kyberstalkingu a kybergroomingu.
Příprava metodiky výzkumné části.
Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníku.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ČERNÁ, Alena et al. *Kyberšikana: průvodce novým fenoménem*. Praha: Grada, 2013.

Psyché (Grada). ISBN 978-80-210-6374-7.

KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513-X.

ROGERS, Vanessa. *Kyberšikana: pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-807-3679-842.

ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*.

Praha: Portál, 1995. ISBN 80-717-8049-9.

VAŠUTOVÁ, Maria. *Proměny šikany ve světě nových médií*. Ostrava: Universitas Ostraviensis, Facultas Philosophica, 2010. ISBN 978-80-7368-858-5.

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Eva Machů, Ph.D.
Ústav školní pedagogiky

Datum zadání diplomové práce:

7. ledna 2015

Termín odevzdání diplomové práce:

17. dubna 2015

Ve Zlíně dne 7. ledna 2015

doc. Ing. Anežka Lengalová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jekub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 15.4.2015

.....

¹⁾ Zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydávající zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Diverzita, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlášení veřejnosti v místě určeném institutem předpisy vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnožení.*

(3) *Platí, že odevzdaná práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3;*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, uděje-li učitel za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní díla;*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odporčí-li autor takového díla udělit svolení bez viditelného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává neplatné.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo udít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdětku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložil, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí ke větší výdětku dosaženému školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Tato diplomová práce se zabývá problematikou kyberšikany žáků 5. a 8. tříd na základních školách. Cílem práce je zjistit výskyt kyberšikany na vybraných školách a zjistit, zda je rozdíl mezi výskytem kyberšikany u žáků venkovských škol a žáků městských škol. Diplomová práce se skládá ze dvou hlavních částí. První část diplomové práce je teoretická, popisuje agresi a agresivitu dětí, dále je v práci popsána šikana a kyberšikana, její formy, představujeme aktéry kyberšikany a prevenci proti kyberšikaně, je zde také popisováno prostředí jako jeden z činitelů výchovy. V závěru teoretické části jsou uvedeny vybrané výzkumy k výskytu kyberšikany. Druhá část práce je empirická, kde je popsán výzkumný problém, cíle výzkumu, představena metodologie výzkumu a jeho závěry. Výzkum byl realizován pomocí dotazníkového šetření.

Klíčová slova: agrese, šikana, kyberšikana, kyberprostor, škola, informační a telekomunikační technologie, oběť, agresor, prevence

ABSTRACT

This thesis deals with cyber bullying problematic among 5th and 8th class pupils at elementary schools. Aim of this thesis is to identify the occurrence of cyber bullying in selected elementary schools and detect the difference of cyber bullying occurrence among pupils between elementary schools which are located in the towns and in the countryside. The thesis is composed of two main parts. The first part is focused on theory of this problematic and describes terms like the aggression and aggressiveness among the children, the bullying and the cyber bullying. In this part is also described the surroundings as one of upbringing factor and summarized former researches into this problematic. The second part is empiric. There is described the research problem, aim of research and there is also described the methodology of research and its conclusion. The research was realized by using the questionnaire method.

Keywords: aggression, bullying, cyberbullying, cyberspace, school, informatik and communication technology, victim, aggressor, prevention

Motto:

„Jedinou věcí nezbytnou pro vítězství zla je, aby dobří lidé nedělali nic“.

Edmund Burke

Touto cestou bych chtěl upřímně poděkovat Mgr. Evě Machů, Ph.D. za odborné vedení, cenné připomínky a trpělivost při zpracování této diplomové práce.

Také bych chtěl poděkovat své ženě Petře Juřenové a své rodině za trpělivost a morální podporu, kterou mi poskytli po celou dobu mého studia.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 AGRESE A NÁSILÍ VE SPOLEČNOSTI	13
1.1 AGRESE A AGRESIVITA JAKO PŘÍČINA VZNIKU ŠIKANY.....	13
1.2 ROLE RODINY U AGRESE DĚTÍ.....	14
1.3 MÉDIA JAKO PROSTŘEDEK ŠÍŘENÍ AGRESE.....	16
1.4 VERBÁLNÍ AGRESE NA INTERNETU.....	17
2 KYBERŠIKANA JAKO NOVÁ FORMA AGRESE	19
2.1 TERMINOLOGICKÉ VYMEZENÍ ŠIKANY A KYBERŠIKANY.....	19
2.2 PROPOJENOST ŠIKANY A KYBERŠIKANY.....	21
2.3 FORMY KYBERŠIKANY.....	23
2.4 PROSTŘEDKY KYBERŠIKANY.....	24
2.5 AGRESOŘI KYBERŠIKANY.....	27
2.6 OBĚTI KYBERŠIKANY.....	28
3 PROSTŘEDÍ A JEHO VLIV NA JEDINCE	30
3.1 LOKÁLNÍ PROSTŘEDÍ.....	30
3.2 MĚSTSKÉ PROSTŘEDÍ.....	31
3.3 VENKOVSKÉ PROSTŘEDÍ.....	32
4 PREVENCE A ŘEŠENÍ KYBERŠIKANY	35
4.1 PREVENCE V RODINĚ.....	35
4.2 PREVENCE VE ŠKOLE.....	36
4.3 PREVENCE VE SPOLEČNOSTI.....	37
5 VÝZKUMY V OBLASTI KYBERŠIKANY	39
5.1 VÝZKUM PROJEKTU E-BEZPEČÍ A CENTRA PRVOK.....	39
5.2 VÝZKUM PROJEKTU MINIMALIZACE ŠIKANY.....	40
II PRAKTICKÁ ČÁST	42
6 VÝZKUMNÁ ČÁST	43
6.1 CÍL VÝZKUMU.....	43
6.2 STANOVENÍ HYPOTÉZ:.....	44
6.3 VÝZKUMNÝ SOUBOR.....	45
6.4 METODOLOGIE VÝZKUMU.....	46
7 VYHODNOCENÍ A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ	47

7.1	VYHODNOCENÍ DÍLČÍCH CÍLŮ VÝZKUMU	48
7.2	ZPRACOVÁNÍ A VYHODNOCENÍ HYPOTÉZ.....	63
7.2.1	Hypotéza č. 1	63
7.2.2	Hypotéza č. 2.....	65
7.2.3	Hypotéza č. 3.....	67
7.2.4	Hypotéza č. 4.....	69
7.3	SHRNUTÍ VÝZKUMU A DOPORUČENÍ PRO PRAXI	70
	ZÁVĚR	74
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	76
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	79
	SEZNAM TABULEK.....	81
	SEZNAM GRAFŮ	82
	SEZNAM PŘÍLOH.....	83

ÚVOD

Zřejmě každý z nás se v průběhu svých žákovských let setkal na škole se šikanou, ať už jako oběť, přihlížející a v horším případě i jako agresor. Mnohokrát jsem byl svědkem, ať už na základní škole nebo na střední škole, že se ve třídě vyskytoval jedinec, kterého si ostatní žáci dobírali, dělaly mu naschvály, brali mu svačiny nebo ho fyzicky napadali, vždy ale v menší míře. Jedinec, který se stal touto obětí, se vždy něčím odlišoval, ať už svým vzhledem, chováním nebo jinými projevy. I já jsem zažil, že mě někdo napadal, dělal si ze mne srandu apod. Těmto projevům jsem se bránil, ať již slovně nebo následně fyzickou domluvou vůči útočníkovi. Vždy jsem ale věděl, kdo proti mně stojí a proč na mne útočí a myslím si, že tak to věděla i většina z nás. S rozvojem nových technologií, jako jsou počítač, internet, mobilní telefony, tedy tzv. kyberprostor, se rozvinul nový typ šikany - kyberšikany. Je mnohem zákeřnější a hůře odhalitelná jako tradiční šikana, kterou jsem já jako dříve narozený neměl šanci poznat. Mnohdy ani nevíme, kdo na nás útočí a nevíme tak, jak se máme konkrétně bránit. A protože již mám dítě školou povinné, zajímá mě tato problematika i osobně, své děti bych jako správný rodič chtěl ochránit před všemi nástrahami, které je v jejich životě potkají, popř. připravit je na ně a naučit je, jak se jim bránit. A virtuální svět ve svém nitru mnohá nebezpečí ukrývá.

Jsem si vědom, že kyberšikana se dá zkoumat z mnoha úhlů, její projevy nenalezneme jenom ve školním prostředí, můžeme ji také zažít v práci a všude tam, kde využíváme internet a mobil, což je v dnešním světě téměř všude. V médiích můžeme zaslechnout zprávy o případech kyberstalkingu, tedy pronásledování pomocí informačních technologií, sexuálního obtěžování dětí i dospělých prostřednictvím internetu apod. Svoji práci a následný výzkum jsem se snažil zaměřit na žáky základních škol s cílem zjistit, zda se žáci již setkali s kyberšikanou, popř. s jakou formou kyberšikany, jak se jí bránili či jestli sami již někdy na někoho jiného prostřednictvím internetu či mobilu zaútočili s úmyslem mu ublížit. K výzkumu jsem si vybral žáky 5. a 8. tříd s cílem zjistit, zda se kyberšikana již týká mladších žáků. Jako další faktor výzkumu jsem si vybral žáky venkovských a městských škol. Inspirovala mě k tomu jedna z knih od Pavla Říčana, kde popisoval výsledky výzkumu týkajícího se šikany provedený ve Skandinávii. Jedna z výzkumných otázek zněla, zda je šikana častější ve městech než na venkově. Výzkumem bylo zjištěno, že i na vesnických školách, kde bychom čekali tak trochu idylické poměry, byl výskyt šikany srovnatelný jako ve velkých městech.

I na základě svých osobních zkušeností mohu směle tvrdit, že lidé na venkově jsou celkově přátelštější, vstřícnější a otevřenější než lidé ve městě. I když je Zlín poměrně malé město ve vztahu např. k Brnu, prvky anonymity města a chladnějšího, uzavřenějšího vztahu obyvatel jsou zřetelné. Na venkově jsou vztahy mezi lidmi mnohem provázanější, mnohdy je pojí příbuzenský vztah, společné místo zaměstnání, mají větší možnost osobního kontaktu na místních kulturních akcích. Rodiče mnohdy znají učitele svých žáků, neboť tito bydlí kousek od nich a mají tak možnost častější komunikace. I u dětí vidím, že jsou přátelštější vůči svému okolí, musí se chovat hezky, neboť každý v okolí ví, kdo je jejich rodič. Taktéž tráví více času venku, více než děti ve městě, jak můžu pozorovat ve svém okolí, kdy je číslem jedna v trávení volného času vysedávání u počítače. Proto jsem se ve svém výzkumu zabýval i otázkou, zda děti z venkovských škol jsou zasaženi moderními technologiemi jako děti z městských škol a jestli je rozdíl mezi výskytem kyberšikan na jejich školách.

Diplomová práce je rozdělena na dvě části, na část teoretickou a praktickou. V praktické části se věnuji pojmům jako je agrese a agresivita, která je projevem šikanování, dále jsem se věnoval rozboru kyberšikan i šikan, neboť tyto dva pojmy spolu úzce souvisí. Důležitou část také tvoří informace k prostředí, které je jedním z činitelů socializace a ovlivňuje chování jedince, ať už přímo nebo nepřímo. V poslední části se věnuji možnostem prevence a pro uvedení do problematiky a možného pozdějšího srovnání uvedu také vybrané výzkumy vztahující se ke kyberšikaně. V praktické části charakterizuji problém výzkumu, výzkumný problém, výzkumný soubor, stanovím si cíle výzkumu a formuji hypotézy, které se pomocí dotazníkového šetření u žáků budu snažit s použitím statistických metod potvrdit či vyvrátit.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 AGRESE A NÁSILÍ VE SPOLEČNOSTI

Problém agrese je v současné době ve společnosti stále více diskutován, a to i v důsledku vzrůstající tendence agresivního chování nejen dospělých osob, ale i stále mladších jedinců. Projevy násilí můžeme zaznamenat v různých podobách. Vzdává agresivita pachatelů trestných činů, a to nejenom dospělých, ale i mladistvých pachatelů, kteří v touze získat majetek se neštítí při loupežném přepadení použít násilí za pomoci různých zbraní. Zaznamenáváme také zvyšující se agresivitu v dopravě, v rodinách, na ulici, ve škole či v práci. Agrese je tedy příčinou mnoha forem patologického chování včetně šikany, proto si v následujícím textu vysvětlíme pojmy jako je agrese, agresivita či hostilita.

1.1 Agrese a agresivita jako příčina vzniku šikany

Agrese je definována jako nepřátelství, útok či útočnost vůči osobě, předmětu nebo překážce na cestě k uspokojení potřeby, projevuje se nejvýrazněji při získávání potravy, obraně teritoria, získání sexuálního partnera či vlastní obraně. (Hartl, 2004, s.11)

Poněšický (2004, s. 22) agresi definuje jako psychologickou (emočně motivační) mohutnost, jež má za cíl poškodit přírodu, věci, lidi nebo sebe samého. Z psychologického hlediska je chápána coby vrozená vlastnost či reaktivní připravenost, jež je člověku vlastní a tudíž eticky neutrální, sloužící k adaptaci, udržení života, např. získání obživy, sebeprosazení či obraně. Agrese nevyjadřuje žádný zážitek nebo druh chování. Je spíše abstrakcí zahrnující jisté emoční stavy a vnitřní impulsy k jednání, jako např. zlost, vztek, zuřivost, nepřátelství, pohrdání, to vše spojené s určitými představami nebo fantaziemi – někomu se pomstít, někoho zabít či zničit.

Agresivní sklony se u člověka utvářejí na základě jeho genetické výbavy v průběhu prvních let života v souvislosti s výchovou. Významnou roli při utváření agresivního chování mají však i určité temperamentové vlastnosti, zejména impulzivita a vznětlivost. Pokud k těmto faktorům přistoupí kontraindikující faktory prostředí, tedy nevhodné zacházení s dítětem v rodině, jeho zanedbávání, týrání, tolerance nebo podpora násilí, dochází k osvojování odlišných norem a hodnot a k vytváření touhy po dominantním postavení, bezohledném prosazování se a dosahování cílů bez ohledu na ostatní. (Vykopalová, 2002, s. 103)

Dle Říčana (1995, s. 23) je agrese – stejně jako většina ostatního lidského chování, tedy třeba jako tanec, vaření nebo jako hra na kytaru – naučená, to znamená, že si ji osvojíme na základě zkušenosti. Agresivnímu jednání se tedy učíme na základě vlastní zkušenosti nebo zprostředkovaně, na základě toho, co vidíme kolem sebe, např. na obrazovce, kde agrese bývá odměňována a oslavována. Z dítěte se stává vysoce agresivní člověk postupně, a to tak, že si pamatuje ty způsoby svého vlastního jednání, které vedou k úspěchu. Z úspěšných způsobů jednání si vytváří jakousi zásobárnu malých scénářů pro různé situace, které později používá.

Časté a silné zpevňování agresivních reakcí vede k vytváření silného a relativně stabilního návyku jednat agresivně i v situacích, které agresi neevokují. (Řezáč, 1998, s. 214)

Je třeba také odlišovat pojmy **agrese** a **hostilita**. Hostilitu vymezujeme jako „nepřátelský postoj, jako tendenci k nepřátelskému chování a jednání“. Zatímco agrese je neadekvátní technikou dosahování individuálních cílů, je hostilita sama cílem, resp. jedním z cílů jedince se stává ubližování druhým. Hostilní člověk má potřebu škodit i lidem, kteří mu nijak aktivně ani pasivně nebrání v dosahování seberealizačních cílů. (Říčan, 2005, s. 214)

Agresi ale nemusíme a také nesmíme vnímat jako něco negativního, špatného a nežádoucího. Antier (2004, s. 9) uvádí, že agresivita je součástí lidské přirozenosti, hraje velkou roli ve vývoji dítěte. Úlohu stejně velkou jako láska. Vnitřní prudkost dodává dítěti energii a motivaci, jež jsou nezbytné k sebepřekonávání. Podporuje úspěch, jestliže zůstane v mezích, které dítě kontroluje. Úkolem výchovy není tedy agresivitu zcela odstranit, ale usměrnit ji, aby bylo možné mobilizovat tuto energii pro dosažení pozitivních cílů.

Agresi či agresivitu musíme tedy chápat i jako energii, bez níž se člověk v podstatě neobejde, pokud chce něčeho ve společnosti dosáhnout. Pokud člověk bude ve svém životě pasivní, bez špetky agrese a ostrých loktů, těžko se dnes v životě prosadí. Je ale důležité, abychom svoji osobní agresi ovládali a nasměrovali ji pozitivním směrem a ne abychom ubližovali jiným lidem.

1.2 Role rodiny u agrese dětí

V předchozí kapitole jsme se dozvěděli, že agresivita souvisí s vnitřní energií dítěte, která je nezbytná pro jeho další vývoj. Dle Erba (1999, s. 33) mnozí dospělí přehlédli, že se děti

musí přiměřeně ve svém věku poštuchovat a prát, aby se naučily ovládat normální agresivní pud. Děti musejí měřit své síly už proto, aby poznali, co je bolest a co fair play. Musejí se přirozeně také naučit vyměňovat si názory slovně. Konflikty patří k životu, třenice budeme mít s někým pořád. Jenomže: v každém člověku sedí andílek a čertík. A ti dva se musejí nějak naučit spolu vycházet.

Při výchově dítěte tedy není naším zájmem tuto vnitřní energii potlačit, ale musíme ji usměrnit v energii dítěti prospěšnou. Není tedy naším zájmem, aby agrese dítěte vedla k jeho násilnému chování, naopak zájmem bude tuto vnitřní agresi proměnit v agresi dítěti prospěšnou a společensky žádoucí. Jedním z takových projevů může být např. asertivita, nebo-li sebeprosazení našeho vlastního zájmu. Ten, kdo má největší výchovný vliv na budoucího jedince a učí ho hodnotám akceptovanými společností, je rodina, ve které vyrůstá.

Rodina stojí na počátku rozvoje osobnosti a má tak možnost ovlivňovat život dítěte. Je považována za hlavní stavební jednotku každé společnosti. Funguje jako nejvýznamnější socializační činitel, učí dítě přizpůsobovat se životu, osvojovat si základní návyky a způsoby chování ve společnosti, připravuje ho pro život. Jedním z věcí, které rodinná výchova ovlivňuje, jsou i hodnoty, které jsou předpokladem pro zdravý vývoj dítěte ve společnosti. To tvrdí i Bakošová (2005, s. 90), která uvádí, že v každém historickém období je potřebné v rodině vychovávat děti k hodnotám lásky, slušnosti, úcty, tolerance, přátelství, solidarity, dobra.

Výchova v rodině musí rozvíjet:

- vztah k sobě samému,
- vztah ke společnosti, k lidem, k rodině,
- vztah k přírodě.

Vykopalová (2002, s. 20) považuje nedostatečnou výchovu v rodině za jeden z rizikových faktorů umožňující vznik, existenci a rozšiřování sociálně patologických jevů ve společnosti. Trpí-li dítě ranou mateřskou deprivací, frustrací vzniklou na základě neuspokojení vztahů dítěte s rodiči, je-li svědkem vnitrorodinných konfliktů a agresivního chování v rodině, má větší sklony k delikventnímu chování.

Obdobně o nepřiměřené výchově vedoucí k delikventnímu chování hovoří i Říčan (1995, s. 23, 33), který za zvláště účinnou „školu“ agrese považuje to, když je dítě doma krutě trestáno nebo i bezdůvodně týráno a vidí, s jakým uspokojením tak rodiče prosazují svou moc. Pokud se k tomu přidá ze strany rodičů tolerance k násilí, jehož se dítě dopouští vůči vrstevníkům ve školce nebo na hřišti (také vůči sourozencům), kdy nejednou se dočká dokonce přímé podpory a pochvaly za násilné jednání, v němž rodiče vidí normální prostředek k dosahování cílů při jednání s druhými lidmi, zvláště mimo rodinu, má dítě sklony ke zvýšenému agresivnímu jednání v budoucím životě.

Děti jsou odrazem své rodiny. Dědí geny, nadání postoje a vzorce chování, což má vliv na to, zda budou odolné tváří v tvář šikaně a zvyšuje či snižuje to pravděpodobnost, že se stanou obětí či agresorem, případně obojím (Fieldová, 2009, s. 54).

Ne vždy však lze za špatné chování dítěte vinit jenom rodiče a jejich nesprávnou výchovu. Agresivita u dětí může být dána jednak geneticky nebo např. nejruznějším poškozením mozku před narozením nebo v později v životě. Role rodiny ale spočívá v tom, aby usměrnili agresivitu svého dítěte správným směrem, vychovávaly ho ke slušnosti a toleranci j jiným lidem. Správná rodinná výchova je tou nejlepší prevencí proti sociálně patologickým jevům, kyberšikanu nevyjímaje.

1.3 Média jako prostředek šíření agrese

Masmédia, mezi kterými v dnešní době hraje významnou roli kromě televize a rádia i internet nebo časopisy, považujeme za významný a nepostradatelný prostředek vzdělávání a výchovy, tedy samotné socializace jedince. V televizi i na internetu můžeme shlédnout různé dokumentární pořady o činnostech a výtvorech člověka, můžeme díky nim nahlédnout i do těch nevzdálenějších koutů planety, kam by se obyčejný člověk stěží kdy dostal. Díky sledováním různých zábavných pořadům, soutěžím, filmů či sportovních kláních slouží média jako významný činitel našeho volného času. Bohužel jsme svědky toho, že dnešní děti tráví u televize či internetu stále více času, stávají se jejich mnohdy jedinými společníky, kamarády. Místo toho, aby trávili čas venku se svými vrstevníky, jak to bylo před nástupem zejména světa počítačů obvyklé, sedí raději doma a „hledí na bednu“. Bohužel média mají v současné době i svou stinnou stránku, kdy nás zahlcují násilím, a to nejenom ve

formě zpravodajství, ale i prostřednictvím filmů, kdy mnohdy agresivní a násilné chování hlavních protagonistů je oslavováno a schvalováno. Násilí a agrese se tedy stalo jakýmsi standardem ve společnosti, společenskou normou. Děti ve filmech hledají své hrdiny, vzory, které se snaží napodobovat, imitovat. Pokud jejich např. filmový hrdina používá agresi k dosažení svého cíle, začne i divák agresi používat k dosažení svých osobních cílů.

O tom hovoří i Čermák (1998, s. 16), který vyjadřuje názor, že sledují-li děti opakovaně v televizi násilné scény jako pasivní diváci, pak důsledkem může být znečitlivění vůči projevům bolesti a utrpení druhých, dítě si přivykne násilí a jeho důsledkům do té míry, že vnímá agresi jako velmi výraznou formu chování a nebude mít pravděpodobně zábrany zapojit se do agresivního chování.

O škodlivosti médií hovoří i Říčan (1995, s. 85), u kterého je násilí v běžných „akčních“ filmech pro psychický a mravní vývoj dítěte nebezpečné a je vědecky prokázáno stejně jako škodlivost cigaret na lidský organismus. Mediální násilí často svádí k přímému napodobování. Kromě toho působí pustošivě na celý citový život, který se pod jeho vlivem oplošťuje a degeneruje směrem k primitivismu: holé pudy vytlačují kulturu. Některé děti působením takové podívané inklinují k agresi, jiné k vystupňovanému strachu z agrese, k úzkosti.

Kraus (2008, s. 128) tvrdí, že masová média, z nich především televize a internet, ohrožují postoje a chování především nejmladší generace. Za největší zradu v působení médií považuje to, že virtuálně vytvořený svět předkládají jako realitu (např. prostřílený hrdina se vzápětí bije dál), která ovšem takto „filmově“ nefunguje. Není pak divu, že mladiství delikventi argumentují, že pouze napodobovali svého hrdinu.

1.4 Verbální agrese na internetu

Kyberšikana se na rozdíl od šikany, která probíhá v reálném čase a definovaném prostředí, odehrává ve virtuálním světě, který nazýváme kyberprostor. Tento prostor má svá specifi-

ka, které se v určitých rovinách odlišují od reálného světa. Jedním z nich je i odlišná komunikace ve virtuálním světě. A je známo, že verbální projevení agrese je nejčastější formou agrese.

Děti a zejména dospívající mají touhu neustále komunikovat a být v intenzivním kontaktu se svými vrstevníky. Mladí lidé chtějí někam patřit, být s vrstevníky na jedné vlně. Je pro ně klíčové obstát v mezilidském kontaktu se svými spolužáky a kamarády – taková dovednost se tak stává zdrojem jejich sebevědomí, pocitu samostatnosti nebo hledání vlastní identity.

Internet můžeme v současné době považovat za jeden z prostředků sociální interakce mezi lidmi, zejména lidmi mladších ročníků. Interakce se odehrává prostřednictvím komunikace. Komunikace je proces, při němž si v přímém i nepřímém sociálním kontaktu sdělujeme informace a významy. Představuje veškeré spojení člověka se světem, umožňuje získat informace o dějích, vzájemné dorozumívání i výměnu emočního obsahu (Kraus, 2008, s.119).

Díky tomu, že prostředí internetu nám poskytuje anonymitu, kdy druhého komunikujícího nevidíme, poskytuje nám také pocit bezpečí např. v případě, že komunikujeme skrz internet umístěný doma, jsme tedy tzv. fyzicky v bezpečí. Taktéž odpadá riziko nějaké přímé sankce za náš verbální projev, můžeme říct každému co chceme, můžeme si dovolit téměř vše.

V důsledku zkušenosti lidí s internetem jako prostředím bez zábran, pocitu relativního bezpečí kvůli fyzické distanci a omezeným nepříznivým následkům si lidé často dovolí více, než by si kdokoliv dovolili při komunikaci v tváři v tvář. Není těžké si představit, že na stejné úrovni verbální komunikace jako na internetu by v komunikaci tváři v tvář již dávno došlo pěstnímu souboji (Šmahel, 2003, s. 80).

2 KYBERŠIKANA JAKO NOVÁ FORMA AGRESE

Kyberšikana patří mezi nežádoucí sociopatologické jevy nejen na školách, ale i ve společnosti. Abychom mohli tento jev odstranit nebo omezit, musíme kyberšikaně v první řadě porozumět. Vzhledem k několika formám kyberšikany, jedinečnosti osoby agresora i osoby oběti je každý případ jiný a vyžaduje jiný přístup a postup. Kyberšikana je v podstatě psychickou formou šikany a používá jiné prostředky k útoku na oběť, má ale s (tradiční) šikanou mnoho společného, základním cíle je někomu ublížit. Rovněž následky pro oběť jsou stejné, ne-li horší. Pokud tedy chceme porozumět kyberšikaně, musíme znát i základní projevy (tradiční) šikany.

2.1 Terminologické vymezení šikany a kyberšikany

České slovo „šikana“ je odvozováno od francouzského pojmu „chicané“, jímž se rozumí zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování a byrokratické lpění na literě předpisů (Chromý, 2010, s. 39).

Šikana patří mezi sociálně patologické jevy, projevy agrese a je z nejrozšířenější z problémů, ohrožujících duševní a mravní vývoj školních dětí. Neexistuje žádná univerzální definice tohoto jevu, proto uvedeme jen ty nejznámější.

Dr. Kolář (2001, s. 27), jeden z předních českých odborníků věnující se šikaně ji definoval následovně: “Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužákka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci.”

Bendl (2001 cit. dle Vašutová a kol., 2010, s. 53) definuje šikanu jako fyzické nebo psychické, popř. kombinované ponižování až týrání slabších jedinců (většinou ve skupině) silnějšími jedinci. Jedná se o chování, jehož cílem je ublížit, ohrožit nebo zastrašit jiného člověka, popř. skupinu lidí.

Norský profesor Olweus (1994 cit. dle Černá, 2013, s. 19), zabývá se šikanou jako jeden z prvních, uvádí tři kritéria šikany:

1. jde o úmyslné agresivní jednání,
2. toto jednání je opakované,
3. mezi obětí a agresorem existuje mocenská nerovnováha – oběť se nemůže snadno bránit. V případě tradiční (školní) šikany je agresor obvykle fyzicky zdatnější nebo straší či má jinou výhodu v podobě pozice ve skupině apod.

Tak jako šikana, i kyberšikana nemá jedinou ucelenou definici, proto uvedeme některé pro pochopení pojmu.

Kyberšikana (cyberbullying) je jednou z forem psychické šikany. Je to záměrné násilné chování prostřednictvím moderních komunikačních prostředků, především prostřednictvím internetu a mobilu. V tomto smyslu můžeme kyberšikanu definovat v duchu naší základní vnější definice: „Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně psychicky týrá a zraňuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu novou informační a komunikační technologii – zejména internet a mobil“ (Kolář, 2011, s. 83-84).

Hollá (2010, s. 10) pod kyberšikanou rozumí šikanování a ponižování jednotlivců nebo skupin formou osobních útoků uskutečňovaných prostřednictvím kanálů elektronické komunikace, jako je např. e-mail, rychlé zprávy nebo krátké textové zprávy (SMS).

Denhue (2008 cit. dle Vašutová a kol., 2010, s. 76) definuje kyberšikanu jako trýznění, hrozby, ponižování, ztrapňování nebo jiné útoky mezi mladistvými pomocí internetu, interaktivních a digitálních technologií nebo mobilních telefonů. Má stejné charakteristiky jako nepřímé tradiční šikanování: stává se opakovaně, zahrnuje psychické násilí a je záměrné.

Jako synonyma k pojmu kyberšikana bývají používány pojmy kybernetická šikana, elektronická šikana, šikana online, digitální šikana, počítačová šikana, kybernetická agrese aj. (Vašutová a kol, 2010, s. 75).

Základní prvky kyberšikany:

- děje se prostřednictvím elektronických médií,
- opakovanost,
- záměrnost agresivního aktu ze strany útočníka,
- mocenská nerovnováha,
- oběť vnímá toto jednání jako nepříjemné, ponižující (Černá, 2013, s. 21).

2.2 Propojenost šikany a kyberšikany

Výzkumy ukazují, že neexistují zásadní rozdíly mezi šikanou a kyberšikanou. Kyberšikana je vlastně jen jiná forma týrání (za použití ICT) a často úzce souvisí s rozvojem šikany ve třídě. Určitý rozdíl je pouze v tom, že kyberšikana více závisí na věku, což odpovídá i s věkem rostoucí mediální vybavenosti dětí. Další rozdíl je v počtu zainteresovaných dětí, a to útočníků či svědků. Právě technické provedení kyberútoku zvyšuje počet účastníků zasměšnění nebo ponížení oběti (např. veřejné zostuzení před stovkami diváků na sociální síti). Oběť šikany se často stává obětí kyberšikany a naopak (Rogers, 2011, s.13).

Také přední český představitel boje se šikanou (či kyberšikanou) Dr. Kolář (2011, s. 83-84) hovoří o propojenosti šikany a kyberšikany, kdy kyberšikanu řadí do základních a pravých forem šikany. Z vlastních zkušeností uvádí, že šikanování ve škole probíhá i v kyberprostoru se zachováním rolí. Agresoři jsou agresoři a oběti jsou oběti.

Cíl šikany i kyberšikany ze strany agresora vůči oběti je stejný, tedy druhého záměrně zranit, poškodit, ublížit. Zatímco při tradiční školní šikaně dochází jak k fyzickému, tak i psychickému násilí vůči oběti, při kyberšikaně jde především o psychické násilí. Kyberšikanu můžeme tedy označit jako novou moderní formu psychického šikanování.

Jak mají oba jevy společné rysy, tak se v mnohých ohledech zásadně liší. Základní rozdíl je ten, že zatímco šikana probíhá tzv. v tváři v tvář, v případě kyberšikany může agresor napadat svou oběť, aniž by byl s ní v přímém fyzickém kontaktu. Využívá anonymity moderních komunikačních prostředků, takže oběť mnohdy ani neví, kdo proti ní útočí. Jedná se tedy o nepřímou formu šikany, která může být pro oběť zranitelnější.

S kyberšikanou se můžeme setkat kdykoli a kdekoli. Většinou trvá delší dobu, než se odhalí nějaký problém či potencionální nebezpečí. Může se šířit velmi rychle a dosáhnout takových rozměrů, jaké nejsou u ostatních forem tohoto jevu myslitelné (Vágnerová a kol., 2009, s. 93).

Tab. 1 Komparace tradiční šikany a kyberšikany podle kritérii, které je specificky vymezují (Zdroj: Vašutová a kol., 2010, s. 79)

		Tradiční šikana	Kyberšikana
JAK	Způsob	Tváří v tvář.	Za použití ICT.
	Forma	Fyzická, verbální, sociální, ekonomická.	Nevyžádaná, zraňující, vyhrožující sdělení, pořizování a šíření záznamů aj.
	Prostředek	Fyzická zdatnost, verbální obratnost, orientace v sociálních vztazích.	Mobilní telefon, PC, internet (SMS, MMS, e-mail, web, sociální sítě, PC hry).
KDE	Místo	Školní prostředí.	Kdekoli v dosahu ICT.
		Nejbližší okolí.	Celý svět.
KDY	Čas	Před / v průběhu / po školním vyučování.	Kdykoliv 24 hodin / 7 dní v týdnu.
	Trvání	Opakovaná akce.	Jednorázový akt.
	Expozice	Jednorázově.	Opakovaně.
KDO	Identita aktérů	Vzájemná znalost.	Anonymita.
	Agresor	Fyzická/sociální převaha.	Pokročilá znalost ICT.
	Publikum	Pasivní přihlížející, omezený počet.	Aktivní šířitelé (stávají se agresory). Nekončící publikum (celý svět).
	Oběť	Fyzický, sociálně slabší.	Kdokoli, příp. s menší znalostí ICT.
	Dospělí	Informování, zapojení, prevence i intervence.	Nedostatečná úroveň, nízká úroveň supervize.

2.3 Formy kyberšikany

Formami kyberšikany rozumíme jednotlivé projevy, tedy konkrétní způsoby, jakými k agresivnímu chování dochází.

Jedná se o:

- **Nevyžádaná sdělení (spamy, hoaxy, viry aj.)**

Nevyžádané informace obtěžují příjemce, přehlcují stránku i síť. Navíc mohou poskytovat uživatelům nebezpečné rady anebo přímo ohrožují počítač příjemce

- **Rozohňování (flaming)**

Jde o ohnivou, krátkodobou hádku probíhající mezi dvěma nebo více protagonisty. Flaming zahrnuje použití ofenzivního, hrubého a vulgárního jazyka, urážek a někdy i výhrůžek. Flaming obvykle probíhá v prostředí veřejné komunikace, např. v diskusních fórech, chatových místnostech či v rámci hry.

- **Obtěžování (harassment)**

Nejčastěji se jedná o obtěžování pomocí urážlivých nebo výhrůžných zpráv doručovaných oběti prostřednictvím SMS, e-mailů, chatu, sociálních sítí typu Facebook, příp. telefonu. Obtěžování představuje opakované, trvající zasílání útočných zpráv. Nepřetržité přijímání zraňujících zpráv (kdykoliv je oběť online nebo si zapne mobilní telefon) je to, co přináší oběti problémy.

- **Pomlouvání (denigration)**

Jedná se o zveřejňování informací o oběti, jak verbálních a grafických, tak i zvukových, které jsou hanlivé, nepravdivé, urážlivé, zesměšňující (na osobním blogu, webu, v diskusních fórech a sociálních sítích).

- **Vydávání za někoho (impersonation)**

Jde o zneužívání jména, hesel či jiných identifikačních údajů oběti agresorem, který využívá získaných identifikačních údajů k tomu, aby se mohl vydávat za oběť (využívá negativní komunikace, krutých či nevhodných informací vůči ostatním tak, aby napodobovala myšlení oběti) a využívá různých forem kyberšikany. Tato forma se někdy též nazývá krádež identity.

- **Odhalení a podvod (outing and trickery)**

Jedná se o zveřejňování soukromých (osobních), tajných nebo intimních sdělení, které oběť nikdy nezamýšlela zveřejnit, např. přeposlání intimních erotických fotografií, které byly určeny jen konkrétnímu příjemci. V českém prostředí se ujal název této formy sexting.

- **Vyloučení (exkluze)**

Obdobně jako v tradiční šikaně i zde je jednou z možných forem vyloučení či ostrakismus oběti, tentokrát v on-line světě. Vyloučení člena skupiny je zejména u mladých lidí velmi silný emoční trest.

- **Pronásledování (cyberstalking)**

Cyberstalking se překládá jako sledování, slídění nebo pronásledování oběti a jejich blízkých prostřednictvím moderních ICT prostředků. Pronásledování zahrnuje opakované zasílání výhružných zpráv, včetně vydírání či pomluv oběti za účelem zničení jejích přátelských vztahů nebo její reputace. O cyberstalkingu mluvíme tehdy, když oběť začne mít strach o svou bezpečnost a své zdraví.

- **Veselé fackování (happy slapping)**

Spočívá v tom, že je nafilmována oběť v okamžicích, kdy je zesměšňována nebo fyzicky napadána a následně je obrazový záznam zveřejněn prostřednictvím internetu.

- **Vydávání se za někoho jiného (cybergrooming)**

Jako cybergrooming se označuje chová uživatelů prostředků ICT, kteří se vydávají za jinou osobou s cílem vylákat a domluvit si schůzku s nezletilým za účelem jeho sexuálního obtěžování či pohlavního zneužití (Vašutová a kol, 2010, s. 83-88).

2.4 Prostředky kyberšikany

Prostředky kyberšikany jsou nástroje masové komunikace, především však nové elektronické média. Typickými představiteli nových médií jsou osobní počítač, mobilní telefony a internet (Hollá, 2010, s. 19).

Mobilní telefon se v současné době stal neoddělitelnou součástí života lidí. Prošel velmi rychlým vývojem, kdy počáteční služby, jako je telefonování a posílání krátkých textových zpráv (SMS), zdaleka již nestačí dnešnímu uživateli, zejména mládeži. V dnešní době jsou populární tzv. smartphony, tj. chytré telefony, které nabízejí uživateli mnoho funkcí. Z těch nejdůležitějších uveďme možnost pořízení fotografií i videa, hraní her, poslouchání hudby. Většina těchto mobilních telefonů nabízí také službu WAP, která představuje možnost připojení k internetu. Pokud tedy pořídíme fotografii či videozáznam, jsme schopni během několika málo okamžiků tyto záznamy sdílet s velkým počtem uživatelů.

Počítač je dalším nástrojem používaným v téměř každé domácnosti. Zprvu byl využíván jako nástroj pro řešení různých matematických úloh nebo ke zpracování dat. K jeho řekněme bouřlivému vývoji přispělo zavedení Internetu.

Internet je celosvětový systém navzájem propojených počítačových sítí, kdy připojené počítače k této síti mohou spolu navzájem komunikovat, někdy je nazývána také jako „sít sítí“. Prostřednictvím internetu jako nejmasovější komunikační sítě lidé mohou společně sdílet např. různá videa, obrázky texty, dále mohou spolu přímo komunikovat. Díky velikosti tohoto internetového světa dostává kyberšikana obrovský rozměr.

Internet tedy nabízí různé kanály pro šíření kyberšikany, z nichž nejčastější jsou:

- **Sociální sítě (Social Networking Sites – SNS)**

Jsou to webové služby, které umožňují svým uživatelům vytvořit si vlastní profil, přátelit se s jinými uživateli, nahrávat a sdílet fotky, videa a jiné materiály. Projevy šikany na těchto sociálních sítích mohou zahrnovat např. ubližující komentáře (k fotografiím, statusům aj.), úpravu a zveřejňování fotek nebo zveřejňování osobních informací. Taktéž zde může dojít k vyloučení a ostrakizaci – oběť je vyloučena ze skupin a událostí, smazána ze seznamu přátel apod. Mezi nejznámější sítě patří Facebook, Twiter, My Space, Lidé.cz, Spolužáci.cz.

- **Online interaktivní hry (včetně MMORPG her)**

Zde je hráčům umožněno komunikovat mezi sebou například prostřednictvím chatu nebo živého hovoru. Může zde tak docházet k obtěžování, napadání, vyhrožování nebo i k vyloučení (vyloučení hráčské virtuální postavy)

- **Webové stránky**

Služba WWW umožňuje např. vytvoření webové stránky přímo za účelem někoho poškodit. Hodně známá je i služba YouTube, která bývá využívána v případech happy slappingu, ale mohou zde být umístěna například i zcizená videa, koláže z fotek přetvořené do podoby videa s komentáři, videa mohou být upravována tak, aby byla ponižující a urážející

- **Blogy**

Říká se jim také online deníky, kde majitel může vkládat v podstatě jakýkoli obsah – text, obrázky, fotografie či video. Na blozích může kyberšikana probíhat například formou šíření nepravdivých a urážlivých informací o oběti

- **Elektronická pošta (e-mail)**

Je jednou z nejpoužívanějších forem elektronické komunikace, který se pro své frekventované využití často stává kanálem šíření kyberšikany. Pošle-li agresor zraňující obsah (fotografii, obrázek, soukromou konverzaci) e-mailem, informace se lavinovitě šíří, jak na sebe navazují další a další okruhy kontaktů různých lidí. Taktéž se může agresor pod e-mailem oběti přihlásit a psát nepravdivé a urážlivé e-maily jiným osobám

- **Chatování místnosti a diskusní fóra**

Jsou to místa v online prostředí, kde je možné s druhými komunikovat buď v reálném čase (chaty), nebo asynchronně (diskusní fóra). V tomto prostředí může snadno dojít k pomlouvání, vyloučení a ostrakizaci, často se také objevuje flaming.

- **Internetové ankety, dotazníky**

Jde o ankety a dotazníky online, které děti a dospívající vytvářejí, často s úmyslem zraňovat – přesto je zde potenciál ublížení, i když záměr může chybět. Tyto ankety se často týkají fyzického vzhledu („známkování“, která z dívek ze školy je hezká a která nikoli). Často jde však o úmyslně ubližující otázky („kdo má nejošklivější zadek ze třídy“ nebo „kdo by se vyspal s XY“) (Černá, 2013, s. 28-31).

2.5 Agresoři kyberšikany

Mnoho odborníků věnující se agresivitě dětí vůči svým vrstevníkům se snaží najít odpověď na otázku, jaké jsou vlastně děti, které šikanují své spolužáky? Poznáme je podle jejich určitých vlastností, projevů chování nebo snad prostředí, ze kterého pocházejí? Pokud bychom našli odpovědi na tyto otázky, dalo by se, řečeno zjednodušeně, zabránit šikanování dětí dřív, než samotná šikana začala. Popsat typického agresora šikany není jednoduché, proto uvedeme několik obecných charakteristik.

Kolář (2001, s. 85) na základě svých zkušeností tvrdí, že u agresorů šikany se dala zaregistrovat nápadná, i když nereflektovaná krutost – tedy skvělý pocit z utrpení a ponížení šikanované oběti – a silná touha po moci. Tyto dva motivy – krutost a touhu po moci – lze považovat za hlavní hnací motor konání agresorů.

Říčan (1995, s. 32) uvádí, že pro šikanující děti je typická touha dominovat, ovládat druhé, bezohledně se prosazovat. Snadno se urazí, mají sklon vidět agresi proti sobě i tam, kde žádná není.

Osobnost agresora se utváří během jeho ontogeneze. Většina dětských aktérů využívá svoji fyzickou nadřazenost, urostlost, která jejich agresi ulehčuje. Tento způsob seberealizace bývá častější u dětí, kterým chybí jiné možnosti upoutání pozornosti, sebeprosazení jinými kvalitami, mívají nižší okruh zájmu (Hollá, 2010, s. 29).

S výše uvedeným tvrzením, tedy že agresorem je většinou osoba disponující určitou fyzickou nadřazeností nezbyvá než souhlasit. Ale fyzickou nadřazenost lze uplatňovat v reálném světě, většinou tváří v tvář. Ale virtuální svět je zcela jiný, v kyberšikaně na fyzické síle agresora nezáleží.

Dle Vašutové (2010, s. 90) se nemusí jednat ani o jedince, kteří jsou v reálném světě sociálně obratnější. Ba naopak, můžeme se setkat s názorem, že ti, kteří jsou v reálném světě neprůbojní, ostýchaví a neumějí navazovat vztahy s ostatními, se v prostředí elektronické komunikace proměňují v ty aktivní, až agresivní. Pro jedince, kteří jsou považováni za fyzicky nebo sociálně slabší, může kyberprostor představovat sílu díky anonymitě a větší zručnosti při manipulaci s technikou.

Hollá (2010, s. 30) uvádí několik důvodů, proč se děti – agresori – dopouštějí elektronického šikanování:

- považují to za zábavu a neuvědomují si důsledky svého konání,
- mají problémy v rodině nebo ve škole a kyberšikanu berou jako způsob zbavení se frustrace,
- hledají pozornost a kyberšikana jim umožňuje dostat se do povědomí okolí,
- dělají to z pomsty, aby se někomu pomstili za to, co jim bylo uděláno nebo se mstí za své přátele,
- online prostředí jim poskytuje prostor k tomu, aby svoji oběť vystavovali násilí nejen ve škole, ale i v rodině a všude tam, kde má dotyčný přístup k internetu a mobilním technologiím,
- dělají tak v důsledku tlaku ze strany většiny kamarádů a z obavy, že by mohli být z vrstevnické skupiny vyloučení,
- potřebují ovládat druhé lidi,
- v případě happy slappingu tak konají ze žertu, uvědomují si důsledky, uvedená činnost však pro ně představuje jistý druh adrenalinové zábavy.

Pro agresora kyberšikany je tedy více než fyzická převaha důležitější určitá zručnost při ovládání počítačových programů a technologií, schopnost pohybovat se v prostředí internetu. Silně mu také nahrává anonymita internetu. Oběť nemusí mnohdy znát totožnost agresora, kdy agresor tak ztrácí zábrany a dovolí si mnohem více.

2.6 Oběti kyberšikany

Tak jako u tradiční šikany, tak i u kyberšikany se obětí může stát kdokoliv. U tradiční šikany se obětí stává jedinec, který je většinou nějak odlišný, ať už fyzicky, nebo svými vlastnostmi, např. citlivostí, plachostí, nebo i svým sociálním statutem. Obdobně je tomu i u kyberšikany, kdy se ale obecně předpokládá, že oběti kyberšikany jsou zřejmě méně obratnější v digitálním světě.

Lenhart (2007 cit. dle Vašutová a kol., 2010, s. 95) upozorňuje na to, že dospívající, kteří sdílejí své identity a myšlenky online, jako jsou uživatelé internetových sociálních sítí (Facebook, My Space, aj.), jsou mnohem náchylnější k tomu stát se cílem kyberšikany než jedinci, kteří vedou méně aktivní život online.

Odhalení oběti kyberšikany je pro učitele i pro rodiče mnohem těžší na rozdíl od šikany. Během procesu kyberšikany jsou příznaky kyberšikanování prakticky neviditelné, lidé v okolí je nemohou zaregistrovat tak jako u tradiční šikany (drobná zranění, roztrhané oblečení, ztráta věcí, svačín, kapesného aj.). Určitým vodítkem pro odhalení tedy bude změna chování žáka, protože následky pro oběť kyberšikany jsou stejné jako u tradiční šikany.

Dle Hollé (2010, s. 55) děti a dospívající, kteří mají zkušenosti s kyberšikanou, se cítí nahněvané, frustrované, smutné, přičemž tyto negativní emoce je často vedou k sebepoškození a jiným negativním formám chování. Pokud jsou oběťmi chlapci, mají tendenci prožívat pomstu a hněv, na rozdíl od dívek, které propadají sebelítosti a depresi.

Kolář (2011, s. 86) hovoří o tom, že charakteristika psychického násilí u šikany a kyberšikany je stejná. I když nepůsobí šrámy a modřiny, způsobují psychická traumata (rány), které nejsou vidět. Psychická zranění bývají hluboká a obtížně léčitelná. Rozleptávají identitu oběti, dotýčný se cítí opuštěný, ponížený, bezvýznamný. Prožívá nejen virtuální, ale i skutečnou exkomunikaci ze školního společenství.

Určitý rozdíl v následku útoků pro oběť tradiční šikany a kyberšikany vidí Vágnerová (2009, s. 95) v tom, že v případě dlouhodobé fyzické šikany je každá její jednotlivá akce vždy jednorázová, a tedy svým způsobem ukončená záležitost. Ale díky úložišti na elektronických médiích a snadné dostupnosti v pozdějším čase jsou útoky neukončené. Oběť pak žije s pocitem trvalého tlaku a nekončícího a stále vracejícího ataku. Napsaná slova mají tak daleko tvrdší dopad než slova mluvená.

Důležitou roli síly dopadu a způsobení traumatu na kyberoběť bude hrát také fakt, nakolik je oběti blízký člověk, který na ni útočil a obtěžoval ji. V případě, že na oběť zaútočil např. spolužák z jiné třídy prostřednictvím pomlouvání na sociální síti nebo oběť bude vyloučena např. se skupiny při hraní on-line her nebude oběť natolik zraněna, než když blízký kamarád či kamarádka vyzradí nějaké osobní tajemství ze života oběti nebo umístí fotografie či vide intímního charakteru.

3 PROSTŘEDÍ A JEHO VLIV NA JEDINCE

Na chování jedince v jeho životě má vliv několik faktorů – genetické dispozice, výchova a také prostředí, v němž jedinec žije. Můžeme tedy říct, že osobností se člověk nerodí, osobností se stává. Z biologické bytosti se člověk mění v bytost společenskou, postupně se začleňuje do společnosti, přijímá její pravidla života a přizpůsobuje se ostatním. Hovoří o tom i Kraus (2008, s. 59, 66), dle kterého si člověk průběhu života osvojuje specificky lidské formy chování, jazyk, poznatky a normy, tedy kulturu dané společnosti. Tento proces zvaný socializace se odehrává vždy v nějakém prostředí. Vždy jde o předměty, jevy existující kolem nás, nezávisle na našem vědomí, tedy o určitý prostor, o objektivní realitu.

Tento prostor pak vytváří podmínky pro život. Dále hovoří o prostředí člověka, které zahrnuje vedle hmotných předmětů nezbytné vztahy, tedy vedle materiálního systému i systém duchovní, tj. prvky jako věda, umění, morálka apod.

Podstatné tedy je, že prostředí je jako jistý vymezený prostor obsahující podněty nezbytné pro rozvoj osobnosti, může mít zásadní vliv na naše chování, jednání, postoje, názory. Do jaké míry ovlivňuje prostředí život jedince, rozvoj jeho osobnosti, je předmětem mnoha diskuzí odborníků, např. ale J. Locke považoval vliv vnějších podmínek na rozvoj osobnosti za rozhodující.

Jedním z typů prostředí, které na nás přímo i nepřímo působí a zanechává v našem životě nesmazatelné stopy, je lokální prostředí.

3.1 Lokální prostředí

Lokální prostředí lze definovat jako skupinu lidí žijících na ohraničeném teritoriu, uznávající společné tradice, symboly hodnoty (s vědomím jisté diference a zvláštností), užívající stejných institucí a služeb, žijícím v jistém pocitu sounáležitosti a vnitřní bezpečnosti a připravená ke společným činnostem (Kraus, Poláčková, 2001, s. 12).

Lokální prostředí vstupuje do výchovného procesu zejména tím, že poznamenává jeho aktéry. Každý zkušenější učitel a vychovatel, který má možnost srovnávat, potvrdí, že práce s dětmi na venkově a ve městě je rozdílná. Důležitost lokálního prostředí vyniká především

v situacích, kdy je dítě vyčleněno z rodiny, případně pracovních i vrstevnických skupin (Kraus, 2008, s. 98).

Dle Wroczyňského (1968 cit. dle Procházka, 2012, s. 122) má lokální prostředí následující signifikantní znaky:

- malá rozloha (umožňující prožít fyzickou blízkost a fakticky realizovat vzájemné kontakty),
- relativní izolace od okolí (resp. geografické ohraničení, které umožňuje lokalitu určit a odlišit od ostatní krajiny),
- bezprostřední osobní kontakty všech členů společenství (prožitek sousedství, příbuznosti, vzájemného obeznámení),
- značná stejnorodost, příbuznost či podobnost (majetková, profesní, etnická, kulturní, náboženská),
- identické tradice (vazba na historické kořeny, podobné zvykové normy, kulturní zvyklosti, společné rituály, shody v kalendáři společenských událostí).

K základním typům lokálního prostředí náleží prostředí **městského** a **venkovského** charakteru, i když v poslední době vlivem prudkého rozvoje informačních a komunikačních technologií a s rostoucí mobilitou obyvatelstva můžeme mluvit o tom, že se tyto dva typy navzájem prolínají a sbližují.

3.2 Městské prostředí

Městské prostředí reprezentuje jistá míra anonymity mezilidských vztahů, dávající na jednu stranu pocit intimity, na druhou stranu reprezentující úbytek solidarity a sounáležitosti. Pojem sousedství se vyprázdnil a nenabývá většinou již funkčních forem. Život ve městě je dále poznamenán chvatem a dynamickým rytmem života. Nabízí na jednu stranu velké množství příležitostí pro kulturní, sportovní a jiné volnočasové vyžití, na druhou stranu narůstá počet rodin, které jsou k těmto nabídkám nevšímavé (Procházka, 2012, s. 123).

Městské prostředí charakterizuje Pilchl (1995 cit. dle Kraus, Poláčková, 2001, s. 125) následujícími znaky:

1. Účast obyvatel, mládeže ve velkém množství různých cílových a účelových skupin.
2. Dominance konzumního přístupu a méně hluboké mezilidské vztahy.
3. Zánik tradičních autorit, nedostatek výrazných společenských autorit.
4. Nefungující neformální společenská kontrola.
5. Výrazná anonymita v životě a činnostech v lokalitě.
6. Značný pokles významu institutu sousedství.
7. Velká proměnlivost, rychlost změn v celém životě.
8. Výrazná diferenciacie v profesní struktuře a společenském rozvrstvení.

Někteří autoři za zvláštní typ městského prostředí ještě považují sídliště, kde je anonymita lidí ještě ve větším rozsahu než je tomu v nějaké městské čtvrti zastavěné klasickými domky. Na sídlištích tvořenými bytovými domy, mnohdy nazývány „paneláky“ není neobvyklé, že se sousedé neznají v jedné části, jednom vchodě těchto domů.

I když je většinou ve městě na rozdíl od venkova větší počet různých kulturních a společenských akcí či sportovních událostí, pro dospívající mládež nejsou tyto události mnohdy zajímavé. A pokud nemají své osobní aktivity v různých kroužkách či sportovních klubech, jejich možnost využití volného času je i vzhledem k nedostatečné občanské vybavenosti, jako jsou veřejná hřiště, značně omezená. A je známo, že efektivní využití volného času je jedna z forem ochrany pře sociálně patologickými jevy u mládeže. Dítě se tak ve volném čase může bezcílně pohybovat po městě a mnohdy se chytne špatné party.

3.3 Venkovské prostředí

Venkovské prostředí je Pilchlem (1995 cit. dle Kraus, Poláčková, 2001, s. 126) charakterizováno v protikladech městskému prostředí a zdůrazňuje blízkost k přírodě, nižší úroveň služeb, zachování lidové kultury, folklóru, migrační tendence, významnější roli školy a učitele.

Venkovské prostředí má také své reprezentující rysy. Výrazné jsou zde momenty skutečně prožívaného sousedství. Řada aktivit na vesnici stále závisí na sousedské výpomoci a saturuje tak chybějící veřejné či podnikatelské služby. Díky tomu si venkov udržuje také větší důraz na zachování tradic, zvyků, vesnici spojují staré rituály a zvyky, rozprostřené na torzech církevního kalendáře (prožívání Vánoc, masopustu, Velikonoc, stavění májky apod.). Společně strávený čas dává vesnici pravidelné body, kde se obec setkává a prohlubuje svůj pocit sounáležitosti (Procházka, 2012, s. 124).

Pokud budeme srovnávat venkovské prostředí s městským prostředím, musíme konstatovat, že v posledních letech došlo k postupnému sblížování. Především život na venkově se radikálně změnil. Na této proměně má vliv několik faktorů. Prvním faktorem jsou hromadné sdělovací prostředky, zejména televize a internet, které svět globálně sjednocují. Vzhledem k rychlé dostupnosti informací je již jedno, zda žije člověk na venkově nebo ve městě. Přístup k internetu byl sice nedávno ještě určitým problémem, dnes je již možné se k internetu připojit kdekoli, buď přes domácí sítě či veřejné WIFI sítě. Druhým faktorem sblížení venkova a města je zvýšená možnost mobility obyvatel venkova, kdy tím nemáme na mysli jenom zlepšenou dostupnost díky veřejné hromadné dopravě, ale zejména dopravu osobními vozidly. V rodinách, ať už ve městě nebo na venkově, není neobvyklé vlastnictví dvou a více vozidel a tím je zlepšení mobilita třeba za kulturou nebo na sportovní utkání. Třetím faktorem je technický pokrok, kdy např. v zemědělství díky technice není potřeba tolik lidské síly a obyvatelé venkova jsou mnohdy zaměstnání v nejbližším městě.

I přes sblížování venkova a města můžeme vidět stále rozdíly v životě na venkově a městě. Ve venkovském prostředí žije člověk před očima důvěrně známých lidí, je tak pod větší neformální sociální kontrolou než kdyby žil ve městě, kdy často díky anonymitě sousedství a sní spojené povrchnosti vztahů je tato sociální kontrola narušena. Všechny jeho skutky, činy, mnohdy i názory, se rozšíří po okolí rychleji a daleko intenzivněji, než by tomu bylo ve městě. Pokud se tedy dítě z venkova dopustí něčeho špatného, něčeho, co jeho okolí může odsoudit, hned o tom „ví“ celá vesnice. A lidé budou v první řadě odsuzovat rodiče tohoto dítěte, ne dítě samotné, budou mluvit a diskutovat o tom, jak špatně dítě vychovali. Rodič takového dítěte bude mít poté zcela jistě osobní zájem na tom, aby se do těchto řečí

již nedostal a na své dítě raději více dohlédne a bude se zajímat o to, co jeho dítě dělá. Pokud se něčeho špatného dopustí městské dítě, nemusí se to dozvědět ani nejbližší soused a chybí tak veřejné odsouzení rodiny a případná ostuda, která je mnohdy horší než trest od příslušné veřejné instituce. Snad i díky této zvýšené sociální kontrole můžeme na venkově pozorovat menší výskyt kriminality a delikventního chování mládeže.

4 PREVENCE A ŘEŠENÍ KYBERŠIKANY

Dle Kitliňské (2009 cit. dle Vašutová a kol., 2010, s. 101) neexistuje absolutně účinná obrana proti kyberšikaně. Zavedení alespoň částečně účinných preventivních kroků proti ní je podmíněno zvýšením obecné informovanosti o jejich hrozbách. Musíme si umět přiznat, že kyberšikana představuje velkou hrozbu, dotýká se stále většího počtu lidí a může mít na oběti devastující důsledky. Čím více se technologie rozvíjejí, tím více roste nutnost proti kyberšikaně bojovat všemi dostupnými prostředky.

4.1 Prevence v rodině

Jednou z funkcí a povinností rodiny je i ochranná funkce, tj. chránit své dítě před všemi negativními vlivy, které ho v životě čekají, rodina dává jedinci pocit jistoty a zázemí. Rodina by tedy měla být první, kde dítě bude hledat pomoc a podporu, pokud mu bude nějakým způsobem ubližováno. To platí i v případě řešení problémů spojených s kyberšikanou.

Vašutová (2010, s. 97) uvádí, že i rodiče se svým způsobem podílejí na masovém rozšíření kyberšikany mezi mládeží zejména svou nedostatečnou informovaností o rizicích, která se sebou technologie přinášejí a pasivním přístupem k supervizi svých dětí, pokud se týká užívání moderních technologií. Jedním z důvodů, proč tomu tak je, je skutečnost, že jsou mnohdy o možnostech zneužití informačně komunikačních technologií nedostatečně informováni.

Problém neznalosti či nedostatečné nezkušenosti s ovládním moderních technologií lze očekávat zejména u starších rodičů. Dalším problémem může být nedostatečná kontrola rodičů svých dětí, kdy rodiče vlivem časového zaneprázdnění mnohdy neví, jakým způsobem jejich dítě tráví čas u svého počítače nebo k čemu používají svůj mobilní telefon.

Pokud se rodiče chtějí aktivně podílet na tom, abych se jejich děti nestaly oběťmi kyberšikany, mohou využívat tzv. mediační strategie ovlivňující používání internetu dětmi od Livingstona (2011 cit. dle Černá, 2013, s. 127-128):

1. aktivní rodičovská mediace – spočívá ve sdílení online aktivit, kterým se dítě věnuje, povídání o jeho skutečnostech a zážitcích s online světem,

2. pasivní rodičovská mediace – zakládá se na zprostředkování informací o bezpečném používání internetu, jakým rizikům je možné čelit a jak jim předcházet či se s nimi vypořádat, jak se chovat k neznámým lidem z online světa, co dělat, když dítě narazí na někoho, kdo ho obtěžuje apod.,
3. monitorování online aktivit - vyznačuje se kontrolováním počítače poté, co ho dítě opustí, tedy zpětným zjišťováním, jaké stránky navštívilo apod..
4. technicky zaměřená mediace – zahrnuje používání technologických aplikací, které umožňují například regulovat čas, jenž dítě stráví na internetu, software pro filtrování a blokování nevyžádaných obsahů atd.

4.2 Prevence ve škole

Škola jako edukační činitel by měla v první řadě žákům objasnit, co se vlastně samotnou kyberšikanou myslí, co kyberšikana znamená. Měla by žákům vysvětlit, jak se mají bezpečně chovat v internetovém prostředí, jak kyberšikaně předcházet a pokud se jich bude přímo dotýkat, tak jak se jí bránit.

Na základních ale i středních školách vznikají různá preventivní opatření proti kyberšikaně. V první řadě se proti tomuto nežádoucímu jevu věnuje metodik prevence, který má na starosti boj proti vzniku a šíření sociálně patologických vlivů, mezi něž kyberšikana patří. Školy také mají možnost organizovat pořádání různých seminářů pod vedením zkušených lektorů, a to nejenom pro žáky nebo studenty, ale také pro učitele, z nichž ne všichni ví, jak se zachovat v případě výskytu kyberšikany či jak se zachovat v případě, že za nimi přijde žák s prosbou o pomoc.

Vašutová (2010, s. 103) v rámci prevence ve škole považuje za důležité:

- Posilovat empatii u žáků – v mnoha případech si žáci neuvědomují, že jejich činy mohou někomu ublížit. Vhodné je proto posilovat u nich citlivost a ohleduplnost vůči ostatním.

- Zlepšovat atmosféru ve třídě – případy kyberšikany se často objevují ve třídách, které jsou i jinak „náročné“. Preventivně mohou působit pravidelné aktivity, které jsou zaměřené na zlepšování vztahů a soudržnosti ve třídě. Pozitivní roli hájí například společné projekty nebo skupinový styl výuky.
- Vést k úctě vůči druhým – kdo si váží druhých lidí, vnímá vztahy odděleně od materiálních věcí, ať už je to jeho oblečení, vzhled nebo prospěch.
- Dávat pozitivní zpětnou vazbu – dobře míněná slova si může druhý člověk často vyložit jinak.
- Vytvářet dobré vztahy mezi učiteli a žáky – důvěrný vztah přispívá k tomu, že žáci postižení kyberšikanou se s tímto problémem obrátí na svého učitele. Potom je mnohem snazší jim rychle pomoci, než když se případ komplikovaně rozvine v utajení.

Velmi důležité je, že pokud se ve škole zjistí výskyt kyberšikany, musí být škola aktivní při řešení tohoto jevu, nebagatelizovat třeba jenom malý problém. K tomu jim může být nápomocen Minimální preventivní program, který je zaveden na každé škole, jehož součástí je i Program proti šikanování. Z tohoto programu může škola využít metodické pokyny a doporučené postupy v boji proti kyberšikaně.

4.3 Prevence ve společnosti

Ve společnosti je několik organizací a subjektů vládního či soukromého charakteru, které se věnují prevenci, popř. poskytnutí pomoci při výskytu kyberšikany. Jde zejména o instituce, které poskytují internetové a mobilní služby.

Mezi nejznámější patří :

- **Saferinternet** - projekt, který usiluje o zvyšování povědomí o bezpečnějším užívání internetu. Podporuje vzdělávání v této oblasti, a to zejména dětí, kterým ubližuje nevhodné a závadné chování na internetu. Poskytuje pomoc, působí proti šíření ilegálního, zejména pedofilního a extremistického obsahu na internetu. Více na saferinternet.cz

- **Minimalizace šikany** – projekt Telefonky O2 realizované prostřednictvím její firmní Nadace O2. Cílem projektu Minimalizace šikany je ukázat cestu, jak účinně snížit výskyt šikany na škole a nabídnout program k širokému použití na základních a středních školách v celé ČR. Dalším cílem je šířit povědomí o šikaně také mezi rodiči a dětmi. Více na minimalizacesikany.cz
- **E-Bezpečí** – jedná se o celorepublikový projekt zaměřený na prevenci, vzdělávání, výzkum, intervenci a osvětu spojenou rizikovým chováním na internetu a souvisejícími fenomény. Projekt je realizován Centrem prevence rizikové virtuální komunikace Pedagogické fakulty Univerzity Palackého ve spolupráci s dalšími organizacemi. Základním východiskem činnosti projektu je terénní práce s nejrůznějšími cílovými skupinami, přednášková činnost, preventivní vzdělávací akce apod. Více na E-bezpeci.cz
- **Kyberšikana.eu** – projekt dvou studentek Moniky Vlachové a Terezy Ondráčkové, které vytvořily webové stránky zaměřené na prevenci problematického chování na internetu. Na těchto stránkách se můžeme dozvědět podrobnější informace o problematice kyberšikany, nalezneme zde také rady, co dělat, pokud se staneme oběťmi kyberšikany apod. Více na kybersikana.eu

5 VÝZKUMY V OBLASTI KYBERŠIKANY

Vzhledem k tomu, že kyberšikana je poměrně nový jev, není v České republice logicky provedených tolik výzkumů, jak tomu je u tradiční školní šikany. S přibývajícimi zkušenostmi a znalostmi s kyberšikanou se tímto problémem zabývá stále větší počet odborné veřejnosti, z nichž některé představíme blíže.

5.1 Výzkum projektu E-bezpečí a Centra PRVOK

V průběhu let 2008 a 2009 proběhl výzkum kyberšikany na českých školách v rámci dotazníkového systému portálu E-bezpečí a Centra PRVOK Pedagogické fakulty University Palackého v Olomouci (Centrum prevence rizikové virtuální komunikace). Výzkum měl název Nebezpečí elektronické komunikace, kdy autory výzkumného šetření byli Mgr. Veronika Krejčí a Mgr. Kamil Kopecký, Ph.D. Do výzkumného šetření formou dotazníkové metody se zapojilo téměř 2 000 respondentů ze základních a středních škol z celé České republiky. Mezi hlavní cíle výzkumu patřilo zjištění výskytu kyberšikany, zkušenosti respondentů se sextingem, stalkingem, kyberstalkingem či povědomí respondentů o sociálních sítích a webových stránkách, na kterých můžou číhat různá nebezpečí a nebezpečné praktiky.

Z výzkumu byly zjištěny mimo jiné tyto zajímavé data:

- téměř polovina dětí (46,8 %) mělo problémy s kyberšikanou,
- obětí kyberšikany byly častěji dívky (51,3 %),
- žáci ve věku 6-10 let jsou vystaveni o téměř polovinu méně útokům (25 % chlapci a 28,6 procent dívky), než žáci starší, kde se procentu útoků pohybuje v rozmezí 41,5-50 %,
- nejčastější formou kyberšikany je nadávání, urážení, zesměšňování a ponižování prostřednictvím SMS zpráv, e-mailu, v chatu nebo v diskuzi (15,8 % všech respondentů),
- 13,5 % respondentů muselo řešit prolomení ochrany svého elektronického účtu,
- každý třetí (27,8 %) respondent uvedl, že sám vyzkoušel některý ze sledovaných projevů kyberšikany, útočníky byly častější chlapci než dívky (52%),
- rodičům by se svěřila s kyberšikanou necelá ¼ respondentů (22,9 %).

V roce 2013 se uskutečnil obdobný výzkum s názvem Nebezpečí internetové komunikace IV, kdy z výzkumného šetření uvádím následující výzkumná data:

- jako oběť kyberšikany se považuje 50,62 % respondentů,
- nejčastější formou kyberútoku byly verbální útoky (33,44 %) a snaha útočníka prolomit elektronický účet (32,58 %),
- 30,13 % dětí se přiznalo ke kyberšikaně.

Výsledky obou šetření, které dělí 4 roky, se téměř shodují. Mimo řekněme obvyklé formy kyberšikany, tj. urážení, zesměšňování, prolomení účtu, posílání zpráv prostřednictvím SMS nebo e-mailem, se výzkum také věnoval problematice kybergroomingu a sextingu, jelikož se ale v této diplomové práci těmito formy kyberšikany nezabýváme, nebudu výsledky výše uvedeného výzkumu prezentovat. V praktické části budou výsledky těchto výzkumů srovnávány s našimi získanými daty, proto pro zjednodušení bude tento výzkum nazýván projekt E-bezpečí. Výsledky výzkumů lze stáhnout z internetového portálu www.e-bezpeci.cz.

5.2 Výzkum projektu Minimalizace šikany

V roce 2010 proběhl výzkum ke kyberšikaně v rámci projektu Minimalizace šikany, kdy na vzorku 1004 respondentů ve věku 8 - 15 let (3. – 9. třída) z celé ČR výzkum především zjišťoval znalost pojmu kyberšikana, zkušenosti dětí s kyberšikanou, jaké druhy kyberšikany jsou nejrozšířenější, kdo je agresorem, nejčastější způsoby řešení, postoje dětí ke kyberšikaně.

Ve výzkumu byly z dotazníku zjištěny mimo jiné následující data:

- osobní zkušenost s kyberšikanou mělo 10 % dětí,
- s problémem kyberšikany se 40 % dětí nejčastěji svěřovalo kamarádům, 37 % se nesvěřilo nikomu, 31 % se svěřilo rodičům,

- jako nejčastější způsob řešení v 37 % děti volili ignorování agresora, 34 % se kontaktovalo s agresorem se snahou promluvit si,
- 18 % dětí uvedlo, že jim problematika kyberšikany byla vysvětlena ve škole,
- z forem kyberšikany bylo nejčastější lživé a hanlivé zprávy SMS prostřednictvím mobilu (68 %), chaty (30 %), e-maily (29 %), pomlouvání přes komunitní sítě (14 %),
- 6 % dětí se přiznalo ke kyberšikaně,
- 51 % agresorů bylo přímo ze třídy.

Výzkum také sledoval klima ve třídě, kdy potvrdil souvislost kyberšikany s klimatem třídy, tj. čím lepší klima ve třídě, tím je menší četnost výskytu kyberšikany. Výsledky výzkumu jsou dostupné na portále www.minimalizacesikany.cz.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

6 VÝZKUMNÁ ČÁST

Diplomová práce se zabývá novou formou šikany – kyberšikanou. Kyberšikanou rozumíme šikanu prostřednictvím moderních komunikačních prostředků, především prostřednictvím internetu a mobilu. Jak vzrůstá vybavenost domácností počítače a přístup zejména na internet, tak vzrůstá i nebezpečí ohrožení kyberšikanou. Ve výzkumné části se zajímáme o to, jaká je rozšířenost kyberšikany u žáků základních škol a zejména hledáme odpověď na otázku, zda současní žáci venkovských škol jsou stejně ohroženi kyberšikanou jako žáci městských škol. Inspirací k tomuto srovnání byl jeden ze starších výzkumů věnující se šikaně, který nenašel rozdíly výskytu šikany žáků z venkova a z města.

Ve výzkumné části diplomové práce budou popsány cíle výzkumu, stanoveny hypotézy, charakterizován výzkumný soubor a popsána metodologie výzkumu.

6.1 Cíl výzkumu

Cílem mého výzkumu je zjistit četnost výskytu kyberšikany na vybraných základních školách a na základě dotazníkového šetření zjistit, zda existují statisticky významné rozdíly v četnosti výskytu kyberšikany s ohledem na pohlaví respondentů, jejich věku a prostředí, v němž se jejich škola nachází.

Hlavním cílem výzkumu je zjistit, zda existuje rozdíl ve výskytu kyberšikany žáků venkovských a městských základních škol.

Dílčí cíle:

- 1) Kolik žáků má přístup k internetu, kde a jak často se k němu připojují a jaká je jejich nejčastější aktivita na internetu? (analýza dotazníkových položek č. 4, 5, 6 a 7)
- 2) Jaký je výskyt kyberšikany u žáků s ohledem na jejich věk a prostředí, v němž se jejich škola nachází? (analýza dotazníkové položky č. 8)
- 3) Jak často ke kyberšikaně dochází? (analýza dotazníkové položky č. 9)
- 4) Jaká je nejčastější forma projevu kyberšikany? (analýza dotazníkové položky č. 10)
- 5) Kdo je nejčastějším agresorem kyberšikany? (analýza dotazníkové položky č. 11)

- 6) Jak oběť reaguje na útoky vůči své osobě? (analýza dotazníkové položky č. 12)
- 7) Kolik žáků bylo samo agresorem kyberšikany, jakým způsobem a proč někomu ubližovali? (analýza dotazníkových položek č. 13, 14 a 15)
- 8) Zajímají se rodiče o to, co jejich děti na internetu dělají a zda s nimi mluvili o možných nebezpečích na internetu? (analýza dotazníkových položek č. 16 a 17)
- 9) Byli žáci ze strany školy poučeni o bezpečném chování na internetu a jak vnímají kyberšikanu ve vztahu k fyzické šikaně na škole? (analýza dotazníkových položek č. 18 a 19)

6.2 Stanovení hypotéz:

Hypotéza č. 1

Předpokládám, že existuje statisticky významný rozdíl ve výskytu kyberšikany ve školách městského a venkovského typu.

Hypotéza č. 2

Předpokládám, že existuje statisticky významný rozdíl ve výskytu útočníků kyberšikany mezi dívkami a chlapci.

Hypotéza č. 3

Předpokládám, že existuje statisticky významný rozdíl ve výskytu kyberšikany u žáků 5. tříd a 8. tříd.

Hypotéza č. 4

Předpokládám, že existuje statisticky významný rozdíl ve výskytu šikany mezi dívkami a chlapci.

Hypotézy budou ověřovány pomocí testu dobré schody chí-kvadrát.

Hypotéza H1 bude testována pomocí dotazníkových položek č. 1 a 8, hypotéza H2 bude testována pomocí dotazníkových položek č. 3 a 13, hypotéza H3 bude testována pomocí

dotazníkových položek č. 2 a 8 a hypotéza H4 bude testována pomocí dotazníkových položek č. 3 a 8.

6.3 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor tvoří žáci 5. a 8. tříd tří oslovených škol jak z venkovského prostředí tak i z městského prostředí. Všichni ředitelé základních škol, které se výzkumného šetření zúčastnili, byli osobně osloveni a požádáni o provedení dotazníkového šetření s žáky jejich školy k tématu kyberšikany. Všichni bez problémů souhlasili s provedením výzkumu na jejich škole, souhlasili se zveřejněním jejich školy v diplomové práci a taktéž si vyžádali výsledky výzkumu kyberšikany na jejich škole.

Z venkovského prostředí se výzkumu zúčastnili žáci Základní školy ve Fryštáku, Základní škola Zlín–Štípa a Základní škola v Kašavě, z městského prostředí ze zúčastnili žáci Základní školy Emila Zátopka Zlín (1. ZŠ Zlín – obecně užívaný název), Základní školy Komenského Zlín (4. ZŠ Zlín) a Základní škola Zlín – Kříby (17. ZŠ Zlín). Štípa je sice příměstskou částí Zlína, svým charakterem prostředí ji ale i na základě vlastních zkušeností řadím do školy venkovského typu.

Oslovené základní školy jsou vybrány záměrně, dle mého úsudku se jedná o typické reprezentanty základního souboru, tedy všech škol venkovského i městského typu. Tím vzniká i určitý limit výzkumu, kdy výsledky výzkumného šetření vzhledem k poměru velikosti našeho souboru a základního souboru je značně rozdílný a tím nemohou být získané výstupy z výzkumného šetření zobecnovány, ale budou platit pouze pro zúčastněný výzkumný soubor. Dalším limitem výzkumu bylý nerovnoměrný počet žáků vybraných ročníků u zúčastněných škol, proto tam, kde bylo na škole více tříd zvolených ročníků, byla náhodným výběrem zvolena k provedení výzkumu pouze jedna třída.

Věkové skupiny respondentů jsem zvolil z důvodu zjištění, zda je rozdíl výskytu kyberšikany vzhledem také vzhledem k věku respondentů a i z praktického důvodu, kdy na základě výzkumu a zjištěných dat mohou sami ředitelé zúčastněných škol reagovat na kyberšikanu např. včasnější prevencí u žáků nižších ročníků.

6.4 Metodologie výzkumu

Jako metodu výzkumu jsem zvolil kvantitativní výzkum s využitím dotazníku. Tuto metodu jsem zvolil z důvodu jednak získání vyššího počtu respondentů, ale také vzhledem ke zvolenému tématu a věku respondentů dotazník zajistí anonymitu respondentů. Dotazník také umožňuje snadnější zpracování získaných dat, tyto budou zpracovány, analyzovány a vyhodnocena v tabulkách a grafech pomocí programu Excel.

Dotazník obsahuje celkem 19 položek, kdy položky jsou uzavřené a polouzavřené.

V první části dotazníku zjišťuji demografické údaje k respondentovi a jeho vztah k internetu, v druhé části dotazníku je zaměřena na to, zda se respondent stal obětí kyberšikany, třetí část dotazníku se táže respondenta na to, zda on sám byl někdy kyberagresorem a ve čtvrté části dotazníku je orientována na prevenci ze strany školy a rodičů a zjištění názoru žáků na nebezpečí kyberšikany ve vztahu k tradiční školní fyzické šikaně.

Dotazníky byly osobně zaneseny do oslovených škol, kdy byly předány ředitelům škol. Následně byly žáky za přítomnosti učitele vyplněny. Návratnost dotazníků byla 100%.

7 VYHODNOCENÍ A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ

Nejprve uvedu zpracované data získané z dotazníkového šetření k sociodemografickým údajům k respondentům. Tyto jsem získal analýzou položek dotazníku č.1, 2 a 3.

Sociodemografické údaje respondentů:

Dotazníkového šetření se zúčastnilo celkem 241 respondentů, z toho se jednalo o 69 chlapců a 54 dívek z vesnického prostředí a 54 chlapců a 64 dívek z městského prostředí. Z hlediska procentuálního zastoupení respondentů bylo:

- 25,73 % žáků 5. tříd z vesnického prostředí (absolutní četnost 62 žáků),
- 23,23 % žáků 5. tříd z městského prostředí (absolutní četnost 56 žáků),
- 25,31 % žáků 8. tříd z vesnického prostředí (absolutní četnost 61 žáků),
- 25,73 % žáků 8. tříd z městského prostředí (absolutní četnost 62 žáků).

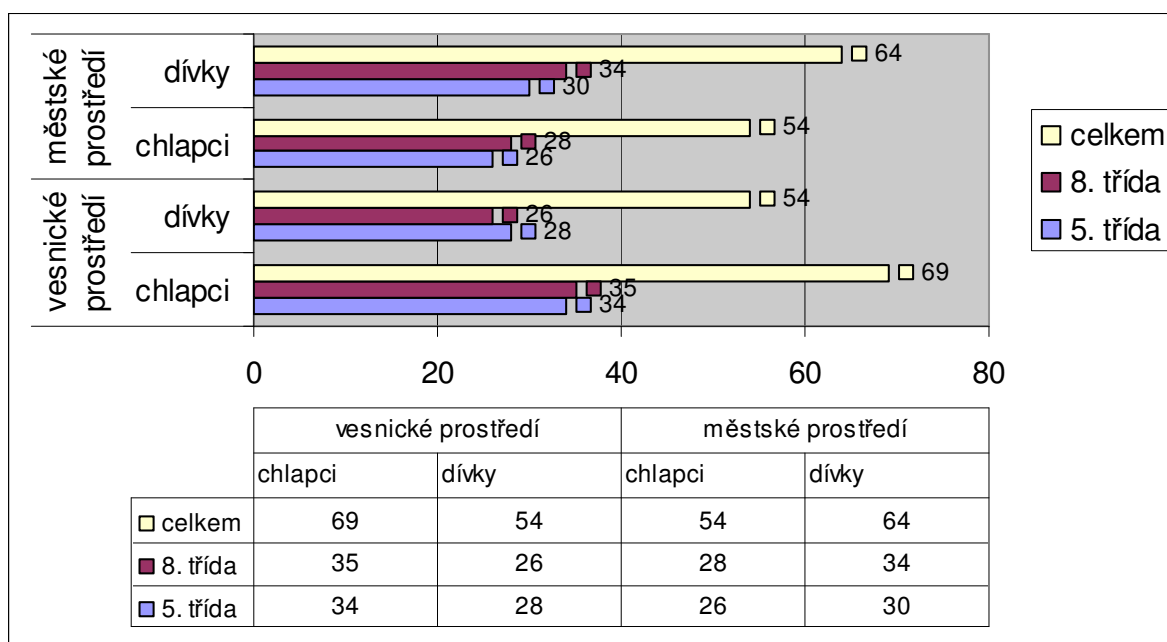
Tab. 2 Počet žáků 5. tříd dle základních škol v dotazníku (Zdroj: dotazník)

5. třída	ZŠ Fryšták	ZŠ Štípa	ZŠ Kašava	1. ZŠ Zlín	4. ZŠ Zlín	17. ZŠ Zlín
Chlapci	11	14	9	9	5	12
Dívky	11	10	7	10	12	8
Celkem	22	24	16	19	17	20

Tab. 3 Počet žáků 8. tříd dle základních škol v dotazníku (Zdroj: dotazník)

8. třída	ZŠ Fryšták	ZŠ Štípa	ZŠ Kašava	1. ZŠ Zlín	4. ZŠ Zlín	17. ZŠ Zlín
Chlapci	17	12	6	11	6	11
Dívky	12	9	5	6	13	15
Celkem	29	21	11	17	19	26

Graf 1 Srovnání počtu dívek a chlapců (Zdroj: dotazníkové šetření)

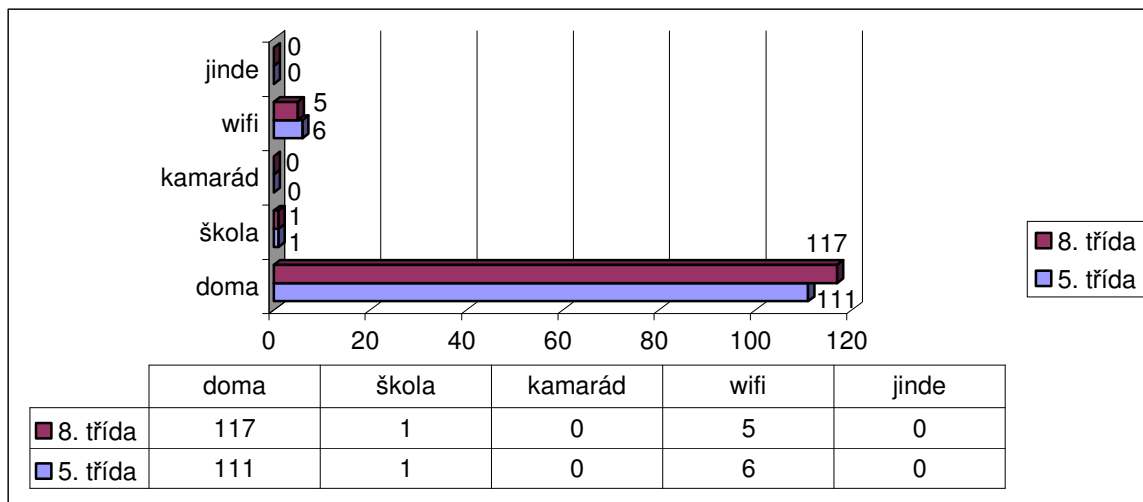
7.1 Vyhodnocení dílčích cílů výzkumu

Cílem č.1 bylo zjistit, kolik žáků má přístup k internetu, kde a jak často se k němu připojují a jaká je jejich nejčastější aktivita na internetu. K cíli se vztahují položky dotazníku č.4, 5, 6, a 7.

Položka dotazníku č. 4 zkoumala, zda žáci mají přístup k internetu.. Z celkového počtu 241 dotazovaných žáků bylo zjištěno, že všech 241 (100,0 %) žáků má přístup k internetu. Můžeme tedy tvrdit, že internet je v současné době běžnou součástí života mladých lidí, což potvrdilo i můj předpoklad.

Položka dotazníku č. 5 zkoumala, kde žáci nejčastěji používají internet. Z výsledků vyplynulo, že na internet se žáci nejčastěji připojují v domácím prostředí (94,6 %), druhou nejčastější odpovědí bylo, že k připojení k internetu využívají hlavně veřejné wifi sítě (ovšem jedná se o pouhých 4,6 %).

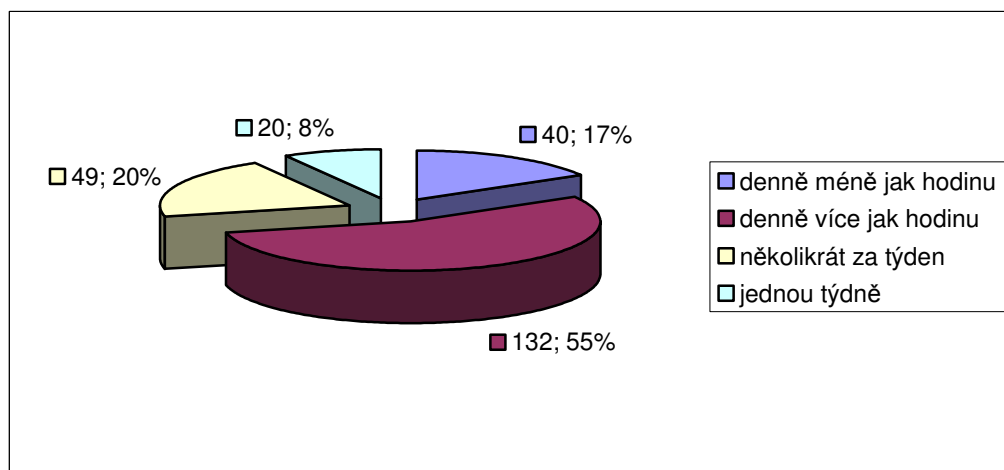
Graf 2 Informace o nejčastějším místě připojení k internetu (Zdroj: dotazníkové šetření)

Výsledky mě opět utvrdili v mém předpokladu, že internet se stal v dnešní době součástí našeho života a v budoucnu bude hrát ještě významnější roli jako dnes.

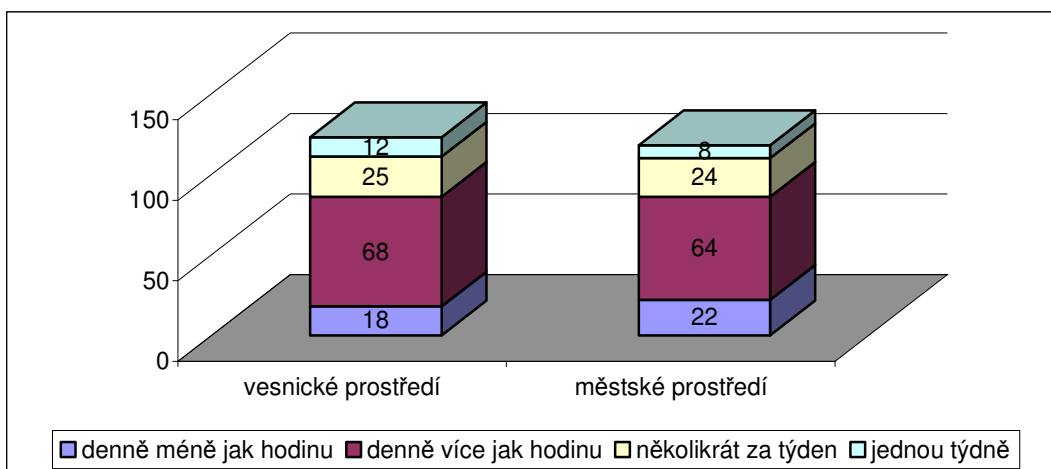
Položka dotazníku č. 6 zkoumala, kolik času tráví žáci na internetu. Z celkových 241 žáků odpovědělo, že 132 žáků tráví čas na internetu denně více jak hodinu, 49 žáků několikrát za týden, 40 žáků denně méně jak hodinu a 20 jednou týdně. Denně tedy služby internetu využívá celkem 72 % všech žáků.

Graf 3 Srovnání časové frekvence připojení k internetu všech žáků (Zdroj: dotazníkové šetření)

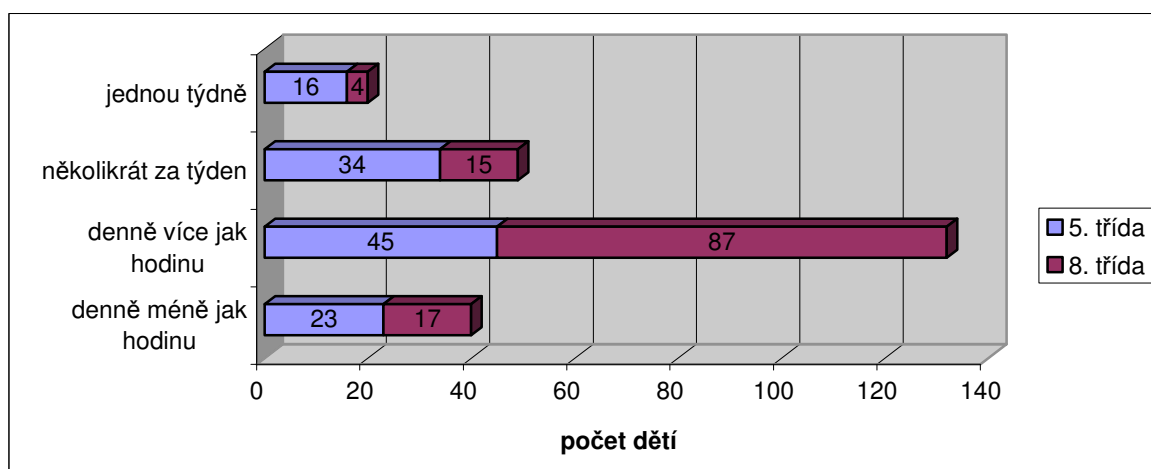
Rozdíl mezi vesnickým a městským prostředím v časovém využívání služeb internetu je téměř shodný ve všech zjišťovaných časových hodnotách.

Graf 4 Srovnání časové frekvence připojení k internetu vzhledem k prostředí
(Zdroj: dotazníkové šetření)

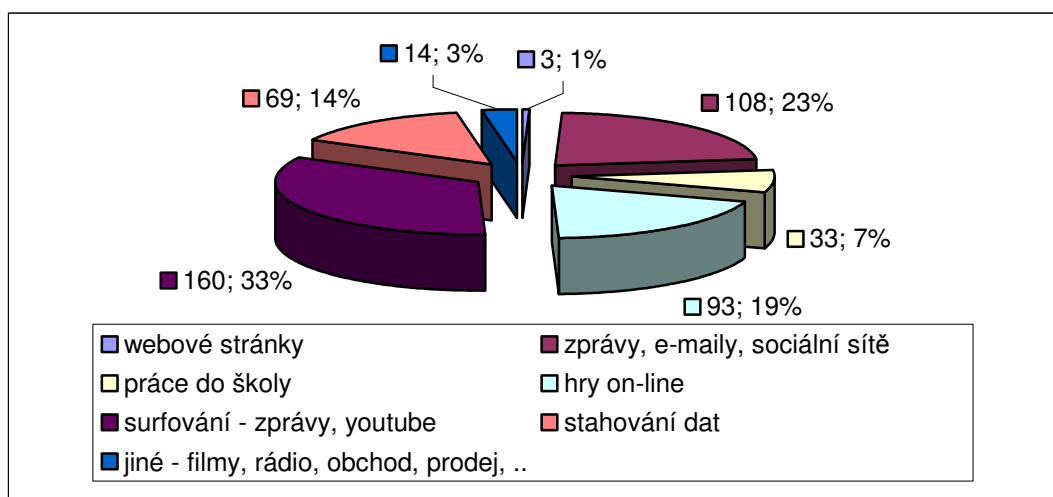
S rostoucím věkem můžeme ale již pozorovat, že žáci staršího ročníku využívají služeb internetu častěji než žáci mladšího ročníku. U žáků 8. tříd tráví čas na internetu denně více jak 1 hod. 71 % dotazovaných, méně jak 1 hod. denně je k internetu připojeno 14 % žáků. Několikrát za týden je k internetu připojeno 12 % žáků a pouze 3 % žáků 8. tříd tráví čas na internetu jednou týdně a méně. U žáků 5. tříd tráví čas na internetu denně více jak 1 hod. 38 % dotazovaných, méně jak 1 hod. denně je k internetu připojeno 19 % žáků. Několikrát za týden je k internetu připojeno 29 % žáků a 14 % žáků 5. tříd je k internetu připojeno jednou týdně a méně.

Graf 5 Srovnání časové frekvence připojení k internetu vzhledem k ročníku (Zdroj: dotazníkové šetření)

Položka dotazníku č. 7 zkoumala, na kterou oblast se žáci při používání na internetu zaměřují. Nejvíce času (33 %) tráví žáci surfováním na internetu (čtení zpráv, sledování youtube, apod.), 23 % času tráví na sociálních sítích, e-mailu a posíláním zpráv, 19 % času hraním on-line her atd. Pokud bych měl srovnat vesnické a městské prostředí tak nejsou významné rozdíly, pouze více dětí ve venkovském prostředí tráví čas surfováním (čtení zpráv, youtube, ...), naopak děti v městském prostředí tráví více času stahováním dat. Z hlediska pohlaví bylo zjištěno, že zatímco dívky využívají více sociálních sítí, komunikují po e-mailu, chlapi tráví více času hraním her a stahováním hudby, videa.

Graf 6 Přehled aktivit žáků na internetu (Zdroj: dotazníkové šetření)

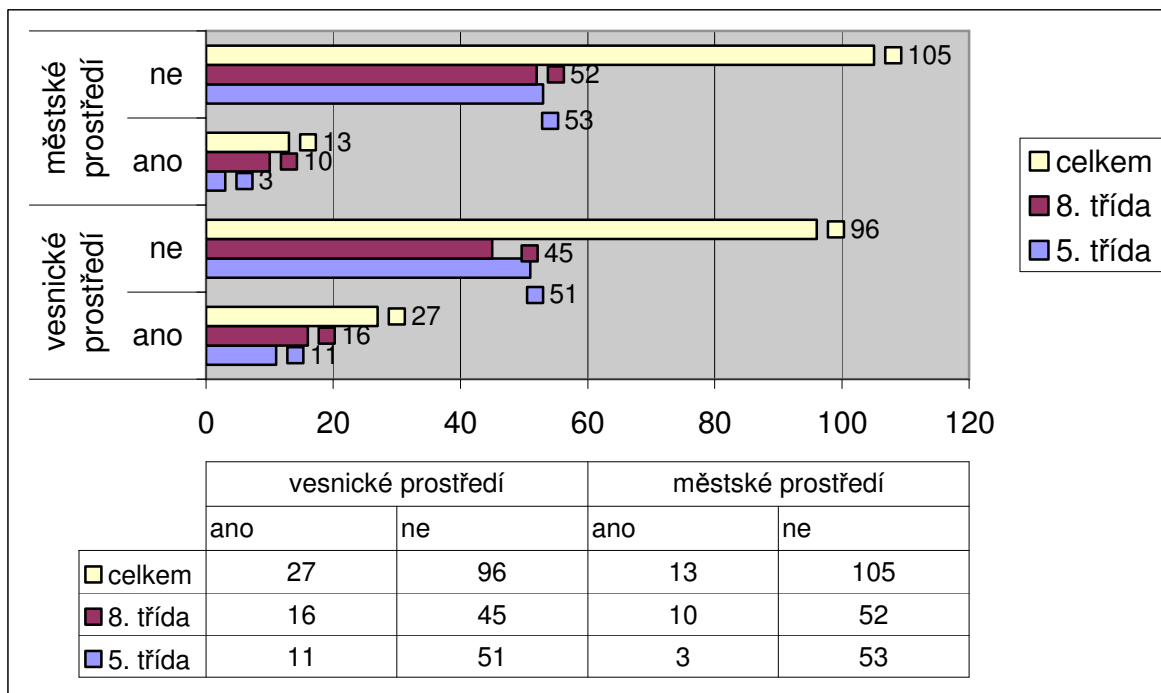

Cílem č. 2 bylo zjištění, kolik žáků se na jednotlivých školách stalo obětí kyberšikany. K cíli se vztahuje položka dotazníku č. 8.

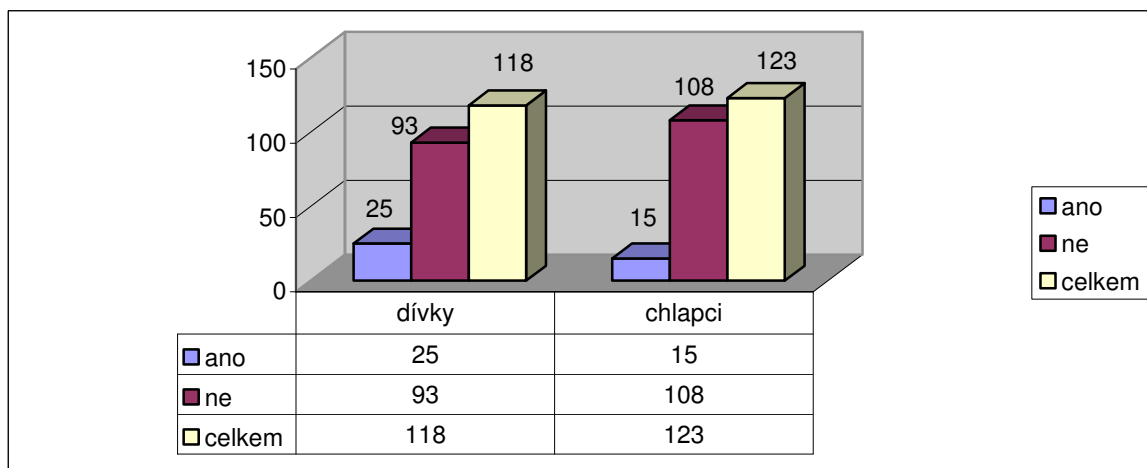
Na otázku, zda se žákovi už stalo, že ho někdo urážel, zesměšňoval, ponižoval nebo jinak ztrapňoval prostřednictvím internetu nebo mobilního telefonu odpovědělo kladně 40 respondentů z celkového počtu 241, což je 17 % všech dotazovaných. Z hlediska prostředí se z celkového počtu žáků bylo obětí kyberšikany 11 % žáků venkovských škol a 6 % žáků bylo z městských škol. Z hlediska pohlaví bylo obětí kyberšikany 25 dívek, což je z celkového počtu žáků 11 % a 15 chlapců, což je z celkového počtu žáků 6 %. Poměr mezi oběťmi kyberšikany vzhledem k pohlaví bylo 62,5 % dívek a 37,5 % chlapců. Z hlediska ročníků, tedy 5. třídy a 8. třídy, bylo z 5. třídy obětí šikany 14 žáků, což je 6 % ze všech

žáků a 26 žáků jako oběť kyberšikany bylo z 8. třídy, což je 11 % ze všech žáků zúčastněných v dotazníkovém šetření. Zjištěná data prokazují větší výskyt šikany ve vesnickém prostředí školy než v městském prostředí, dále v městském prostředí se počet šikany zvyšuje z vyšším ročníkem školy, u žáků z vesnického prostředí není rozdíl tak výrazný.

Graf 7 Oběti kyberšikany z pohledu prostředí a ročníku (Zdroj: dotazníkové šetření)

Graf 8 Oběti kyberšikany z pohledu pohlaví (Zdroj: dotazníkové šetření)

Srovnáme-li výsledky mého výzkumu (17 % obětí) s výzkumy již provedenými co se výskytu kyberšikany týče, tak ve výzkumu Minimalizace šikany z roku 2010 bylo obětí kyberšikany 10 % dětí, ve výzkumech projektu E-bezpečí z roku 2013 se jako oběť označilo

celkem 50, 62 % respondentů. Významný rozdíl lze v souvislosti s výzkumem projektu E-bezpečí hledat v zřejmě v tom, jak jednotliví žáci pocítují útoky na svou osobu, zda to berou jako formu škádlení nebo již jako formu obtěžování významně zasahující do jejich života. Také zde musíme brát v úvahu určitou stydlivost se respondentů přiznat, že i oni byli terčem útoku. Z hledisky obětí bylo potvrzeno, že obětí kyberšikany jsou častěji dívky než chlapi, v mém výzkumu však byl rozdíl výraznější (67,5 % dívek) než ve výzkumu projektu E-bezpečí (51,3 % dívek). Tento rozdíl však připisuji náhodě.

Cílem č. 3 bylo zjistit, jak často ke kyberšikaně dochází. K cíli se vztahuje položka dotazníku č. 9.

Ze získaných odpovědí vyplynulo, že kyberoběť byla napadena v časovém horizontu 1x za 6 měsíců celkem v 24 případech, v časovém horizontu 2x za 6 měsíců celkem 6 případech, v časovém horizontu 3x za 6 měsíců celkem ve 4 případech a celkem v 6 případech bylo na kyberoběť útočeno vícekrát.

Tab. 4 Četnost útoků na kyberoběť (Zdroj: dotazníkové šetření)

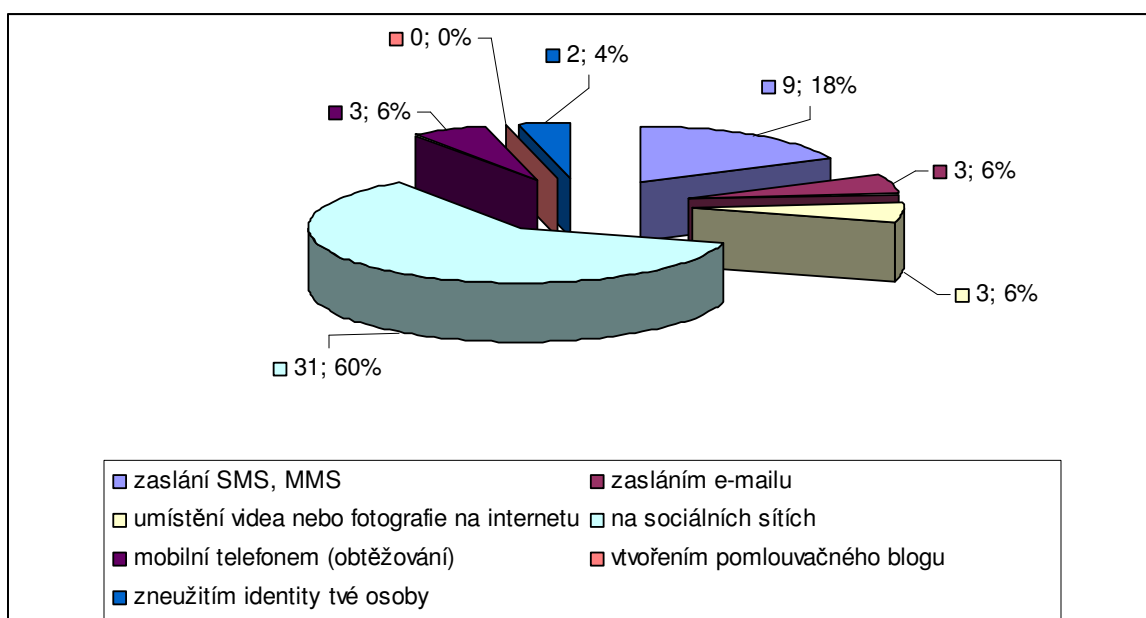
	5. třída		8. třída	
	vesnické prostředí	městské prostředí	vesnické prostředí	městské prostředí
1x za 6 měsíců	8	1	10	5
2x za 6 měsíců	1	0	3	2
3x za 6 měsíců	1	0	1	2
Vícekrát	1	2	2	1
Celkem	11	3	16	10
	14		26	

Vzhledem k tomu, že respondenti pouze v 6 případech uvedli odpověď „vícekrát“ ve všech 40 případech, je otázkou, do jaké míry se oni sami osobně považují za oběť.

Cílem č. 4 bylo zjistit, v jakém internetovém prostředí, tedy jakou formou k útoku došlo. K cíli se vztahuje položka dotazníku č. 10.

Nejčastější formou kyberšikanování došlo prostřednictvím sociálních sítí, a to v 60 % případů, druhým nejčastějším prostředkem (18 %) bylo zaslání SMS a MMS zpráv, útok obtěžování přes mobilní telefon byl v 6 % případů, stejně jako zasláním urážlivého e-mailu a umístění videa nebo fotografie na internetu. Ve 4 % případů bylo zneužití identity oběti, dotazníkovým šetřením nebyla zjištěna forma kyberšikany vytvořením pomlouvačného blogu nebo stránek o oběti. Ve 2 případech žáci připsali, že se jim někdo snažil ubližovat prostřednictvím on-line her.

Graf 9 Forma kyberšikany (Zdroj: dotazníkové šetření)

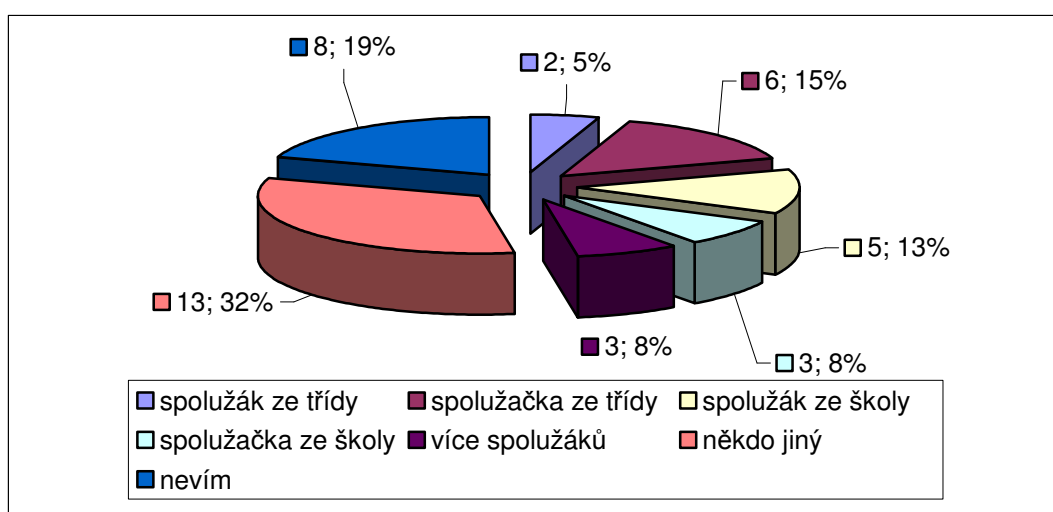

V porovnání s výsledky jiných výzkumných šetření, zvýšil se podíl verbálních útoků přes sociální sítě, verbální útoky prostřednictvím SMS, MMS či na komunitních sítích odpovídají výzkumům projektu Minimalizace šikany a projektu E-bezpečí. Naopak zarážející je fakt, že v mém výzkumu pouze ve 4 % proběhl kyberšikanou formou útok na účet, kdy v obou výzkumných šetřeních projektu E-bezpečí byly čísla 13,5 % (rok 2009) a 32,58% (rok 2013). Tento rozdíl je významný, vysvětlují si to tak, že žáci zřejmě dobře nerozumí pojmu průnik na účet.

Cílem č. 5 bylo zjistit, kdo je nejčastěji útočníkem. K cíli se vztahuje položka dotazníku č. 11.

Ze 40 zjištěných případů, docházelo nejčastěji k šikanování osobou „někdo jiný“ ve 32 % případů z celkového počtu. Druhou nejčastější odpovědí bylo „nevím“ v 8 případech což je 19 %. Po vyhodnocení dat ze školního prostředí je alarmující fakt, že ve 34 % je útočník ze třídy oběti a 21 % pochází útočník ze školy. Zjištění vysokého počtu útočníků pocházející ze stejné třídy jako oběť svědčí o narušeném klimatu třídy.

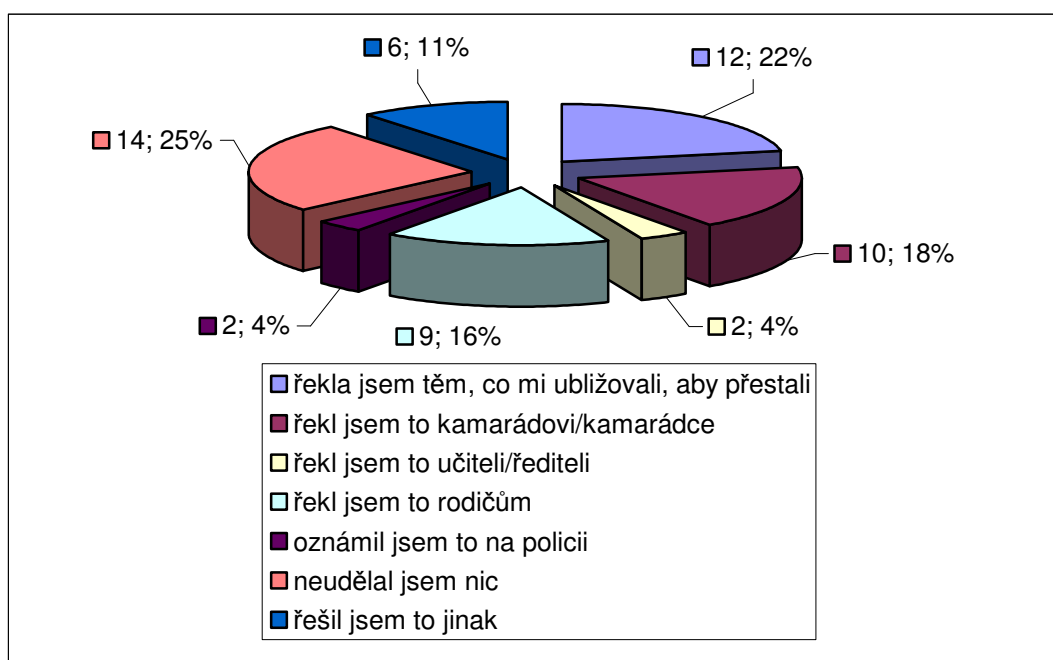
Graf 10 Agresor kyberšikany (Zdroj: dotazníkové šetření)

Cílem č. 6 bylo zjistit, jak kyberoběť reagovala na útok proti své osobě. K cíli se vztahuje položka dotazníku č. 12.

Z šetření vyplynulo, že kyberoběť nejčastěji (25 %) proti útokům „neudělal nic“, druhým nejčastějším řešením (22 %) je, že si děti tento problém řešili sami s útočníkem, 18 % obětí se svěřilo kamarádovi/kamarádce, 16 % obětí tuto skutečnost oznámilo rodičům. Pouze 4 % obětí se svěřilo o kyberšikaně učitelům. 11 % obětí sdělilo, že útok řešili jinak, zde mezi odpověďmi bylo, že v jednom případě si žačka s útočníkem slušně promluvila a on přestal, ve dvou případech oběť agresorovi nadala, 1x se oběť odpojila ze hry a 3x se oběť odpojila. Na základě získaných dat zde vidím dva problémy. První je ten, že téměř ¼ žáků neví, jak má postupovat při napadení a také není příznivé, že pouze ve 4 % by se žáci svěřili učitelům. Svědčí to o nedůvěře žáka jak v učitele, tak i o nedůvěře vůči škole. Taktéž nedůvěra svěřit se rodičům je alarmující, svědčí to buď o narušenosti vztahu v rodině nebo stydlivosti oběti přiznat se tomu, že byla někým napadena a je v pozici toho slabšího.

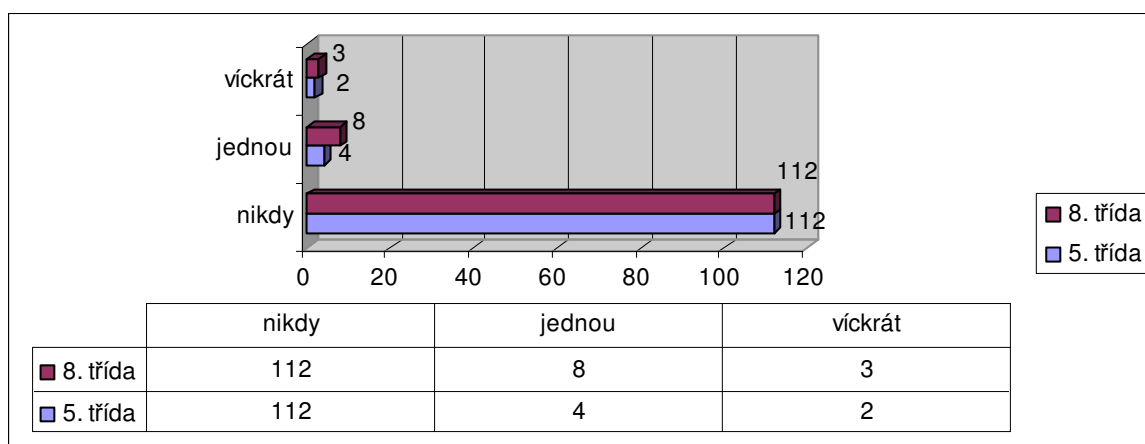
Graf 11 Reakce žáků na kyberšikanu (Zdroj: dotazníkové šetření)

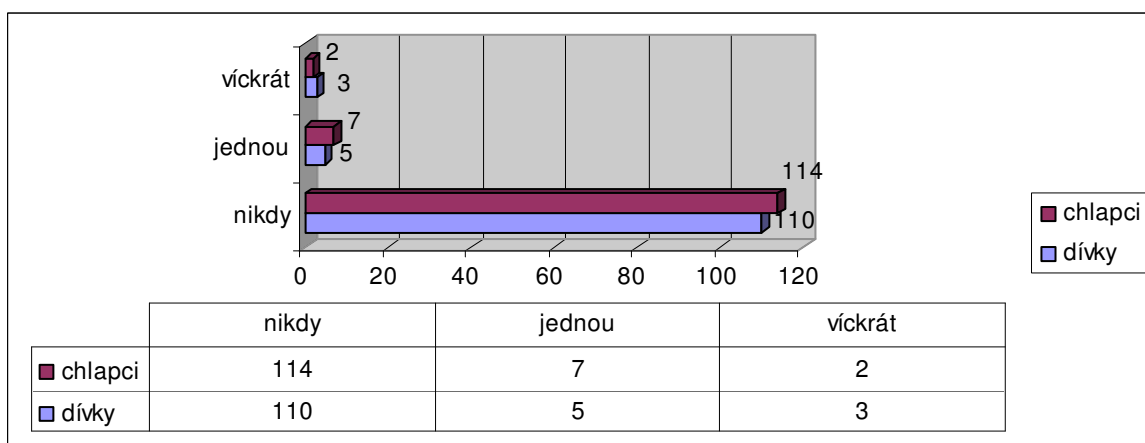
Cílem č. 7 bylo zjistit, kolik žáků bylo samo agresorem kyberšikanu, jakým způsobem a proč někomu ubližovali? K cíli se vztahují položky dotazníku č. 13, 14 a 15.

Z analýzy položky č. 13, která se dotazovala na to, zda respondent někdy prostřednictvím internetu nebo mobilu útočil na jinou osobu s úmyslem ji ublížit bylo zjištěno, že z celkového počtu 241 respondentů se jich 17 přiznalo k tomu, že využili internet nebo mobil k útoku na jinou osobu, což je 7,05 % žáků. Mezi žáky 8. tříd bylo 11 kyberagresorů, mezi žáky 5. tříd bylo 6 kyberagresorů. Z hlediska pohlaví bylo 9 kyberagresorů chlapci, což je 53 % z celkového počtu kyberagresorů, dívek útočilo celkem 8, což je 47 % z celkového počtu kyberagresorů. V porovnání s výzkumy projektu E-bezpečí (27,8% přiznání kyberútoku) je zde výrazný rozdíl, který si vysvětlují tak, že se respondenti stydí přiznat k tomu, že provedli něco špatného.

Graf 12 Žáci jako kyberagresori – dle ročníku (Zdroj: dotazníkové šetření)

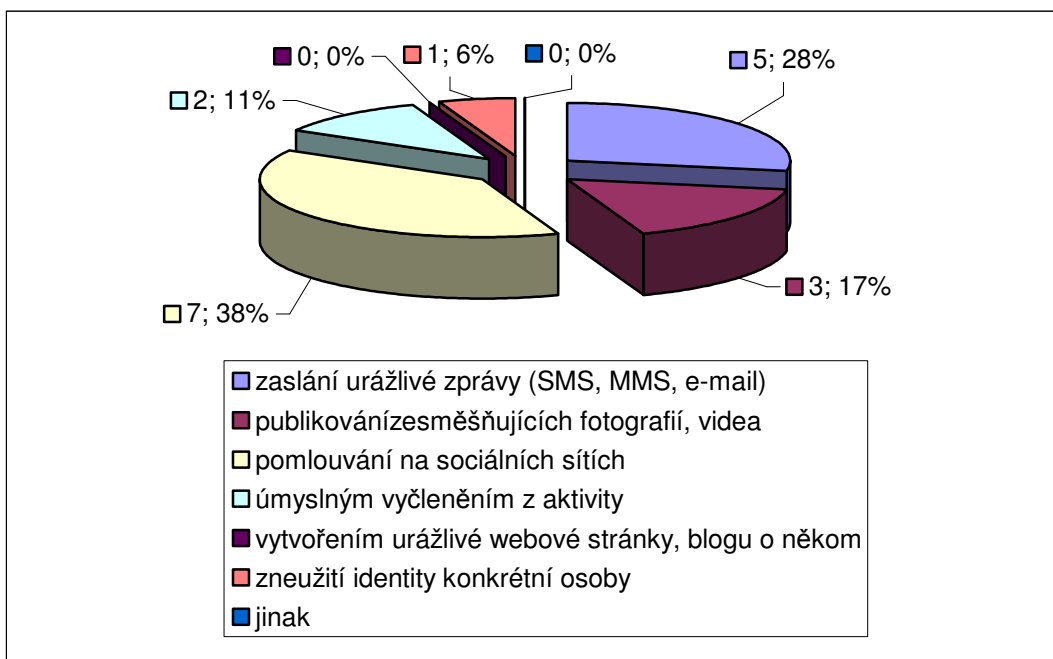

Graf 13 Žáci jako kyberagresori – dle pohlaví (Zdroj: dotazníkové šetření)

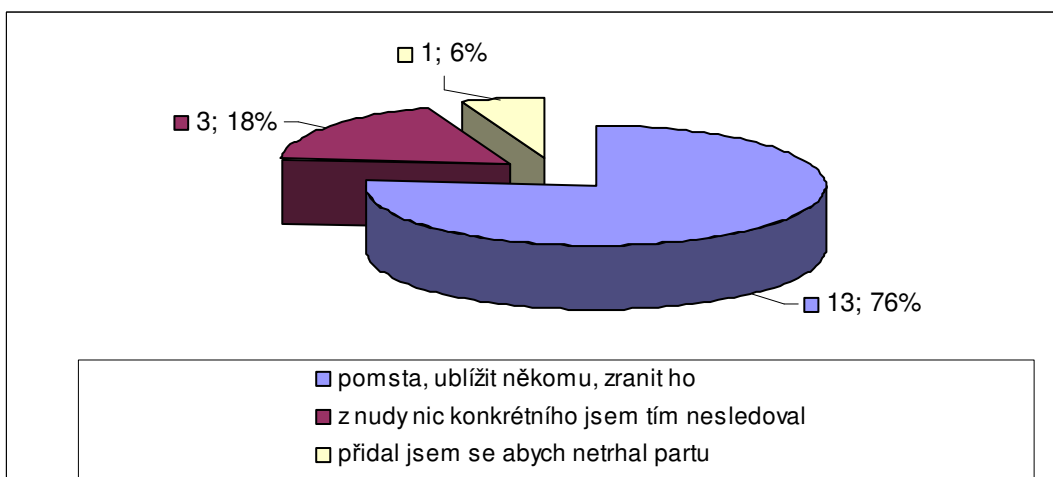
Položka v dotazníku č. 14 zjišťovala, který z prostředků respondent – kyberagresor – při útoku použil. Z dosažených odpovědí vyplynulo, že 38 % respondentů využilo k útoku na jinou oběť pomluvy na sociálních sítích, 28 % útočilo na oběť prostřednictvím urážlivých SMS, MMS, 17 % útočilo prostřednictvím publikování zesměšňujících fotografií nebo videa, 11 % úmyslně vyčlenilo oběť z aktivity a v jednom případě (6 %) se respondent přiznal k tomu, že zneužil identitu jiné osoby. Z uvedeného vyplývá, že celkem v 66 % se vyskytla slovní agrese v kyberprostoru vůči oběti. Zde jednoznačně „zvítězila“ forma slovní agrese proti oběti zejména přes sociální sítě prostřednictvím mobilního telefonu.

Graf 14 Formy kyberšikany (Zdroj: dotazníkové šetření)

Položka v dotazníku č. 15 zjišťovala motiv kyberútoku respondenta na jinou osobu, kdy v 76 % byla uvedena jako důvod útoku pomsta a snaha někomu úmyslně ublížit, 18% respondentů jako důvod útoku uvedlo nudu bez konkrétního cíle vůči oběti, v jednom případě respondent útočil kvůli tomu, aby netrhal partu. Jednoznačně zde kyberútočníky vede snaha se oběti za něco pomstít, svědčí to o špatném řešení konfliktů mezi žáky, zde by mohla škola na tento jev reagovat různými cvičeními na zvládání konfliktů.

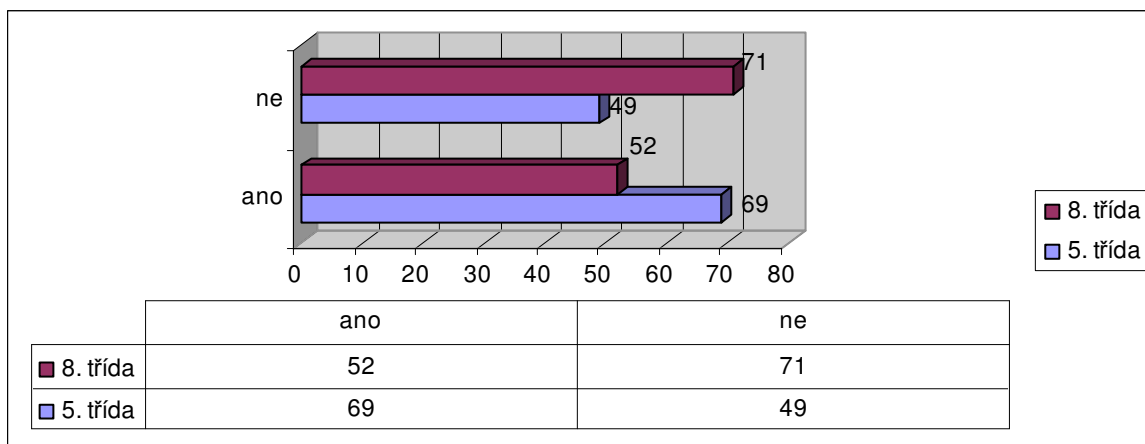
Graf 15 Důvod kyberšikany (Zdroj: dotazníkové šetření)

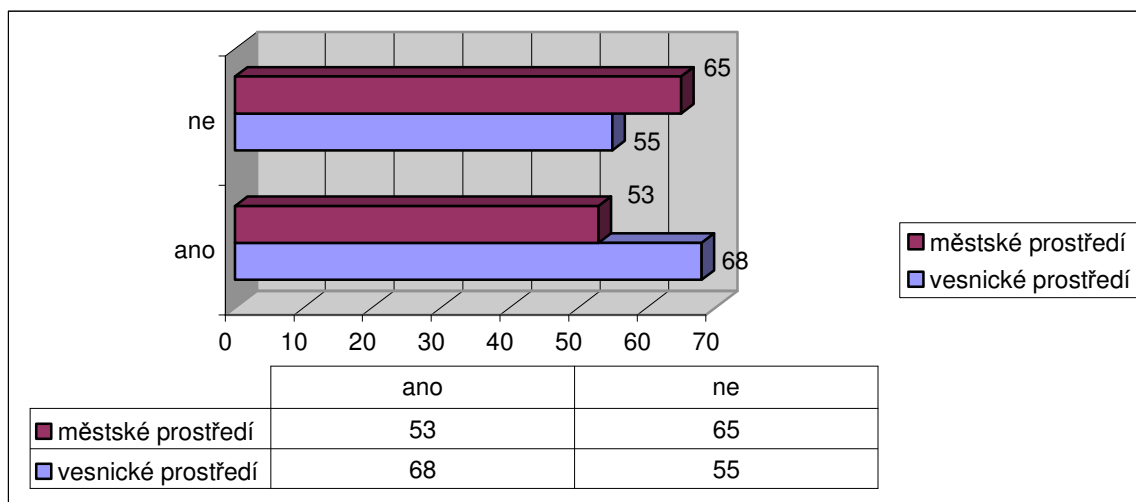
Cílem č. 8 bylo zjistit zda se rodiče žáků zajímají o to, co jejich děti na internetu dělají a zda s nimi mluvili o možných nebezpečích na internetu, tedy zjištění prevence ze strany rodičů? K cíli se vztahují položky dotazníku č. 16 a 17.

V položce č. 16 byl respondent dotazován na to, zda se jeho rodiče zajímají o jeho činnostech na internetu, např. jaké stránky sleduje, s kým si píše. U žáků 5. tříd se rodiče v 58 % zajímají o činnosti svých dětí na internetu, u žáků 8. tříd pouze ve 42 % sledují, co jejich dítě dělá. Pokud vezmeme míru prevence vzhledem k prostředí, kde se škola nachází, tak v 55 % rodiče žáků venkovských škol sledují činnost svého dítěte na internetu, rodiče žáků městských škol pouze v 45 % se zajímají o to, co jejich dítě na internetu dělá. Zájem rodičů o prováděných činnostech na internetu je tedy vyšší u žáků mladších ročníků a také na venkově mají rodiče větší přehled o činnostech svých dětí. Odpovědi však nelze nějak zobecňovat, jedná se o subjektivní názor respondentů.

Graf 16 Zájem rodičů o činnostech na internetu – dle ročníku dětí (Zdroj: dotazníkové šetření)

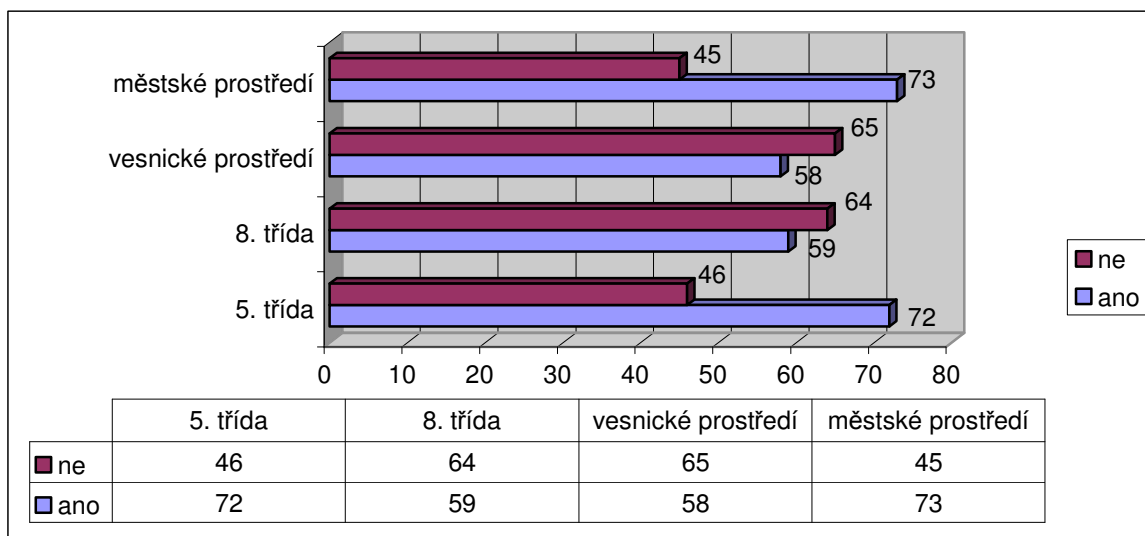

Graf 17 Zájem rodičů o činnostech na internetu – dle prostředí (Zdroj: dotazníkové šetření)

V položce č. 17 byli žáci dotazováni, zda hovořili se svými rodiči o šikaně prostřednictvím internetu či mobilu nebo o možném nebezpečí, které jim na internetu hrozí. Z hlediska navštěvovaného ročníku bylo zjištěno, že u žáků 5. tříd rodiče v 61 % poučili své děti o možném nebezpečí na internetu, u žáků 8. tříd tomu tak bylo pouze ve 48 %. Pokud vezmeme míru prevence vzhledem k prostředí, kde se škola nachází, tak pouze v 47 % rodiče žáků venkovských škol poučili své děti o možném nebezpečí na internetu, u rodičů žáků městských škol tak tomu bylo v 62 %. Zájem rodičů o informování a poučení svých dětí před možným nebezpečím číhajícím na internetu je vyšší u mladších dětí, vzhledem k prostředí jsou žáci městských škol lépe ze strany rodičů informování o nebezpečích číhajících na internetu. Celkově tedy můžeme tvrdit, že prevence ze strany rodičů je vyšší u žáků mladších ročníků, vzhledem k prostředí a umístění škol je prevence na stejné úrovni. Taktéž zde nelze výsledky zobecňovat, rozdíly v prevenci jednotlivých rodičů žáků může být značně rozdílná.

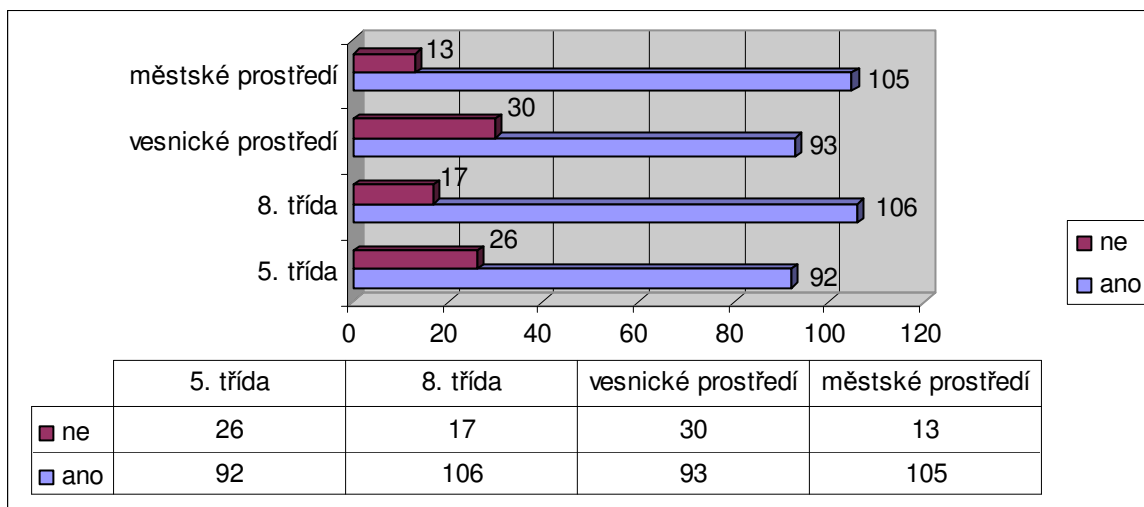
Graf 18 Informovanost o kybernebezpečí ze strany rodičů (Zdroj: dotazníkové šetření)

Cílem č. 9 bylo zjistit, zda žáci byli ze strany školy poučeni o bezpečném chování na internetu a jak vnímají kyberšikanu ve vztahu k fyzické šikaně na škole.

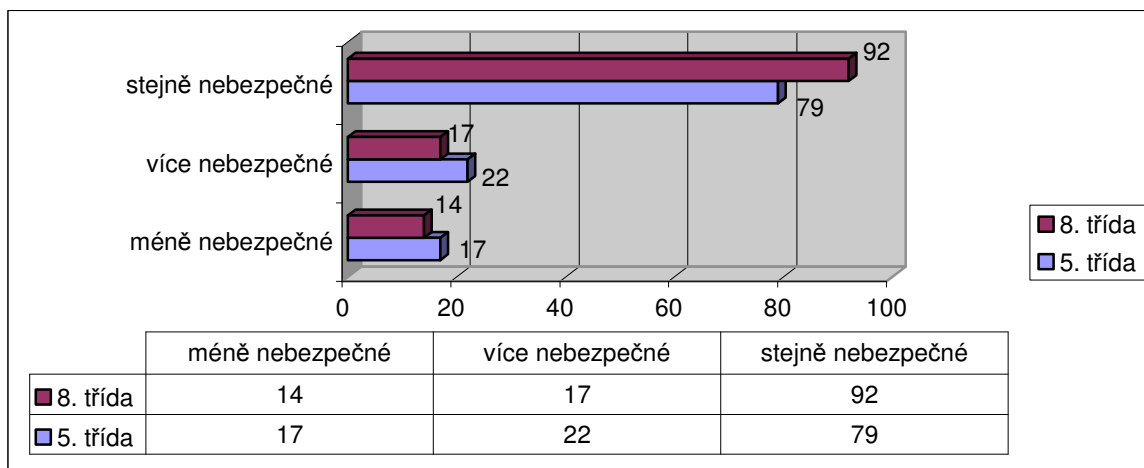
V položce 18 byli žáci dotazováni na to, zda někdy ve škole (s učitelem, na besedě..) mluvili o kybernetické šikaně, nebezpečí číhajícím na internetu a o tom, jak se mají bezpečně chovat celkem 82 % odpovědělo ano, 18 % ne. Z hlediska navštěvovaného ročníku bylo zjištěno, že žáků 5. tříd bylo poučeno ze strany školy 78 %, 22 % žáků 5. tříd uvedlo, že poučení ve škole nebyli. U žáků 8. tříd bylo poučeno 86 %, zbylých 14 % procent uvedlo, že poučení nebyli. Pokud vezmeme míru prevence školy vzhledem k prostředí, kde se škola nachází, tak 75 % žáků škol z venkova poučeno bylo, 25 % procent žáků venkovských škol uvedlo, že poučeno nebylo. Žáků městských škol bylo poučeno 89 %, 11 % žáků městských škol uvedlo, že poučeno nebylo. Rozdíl ve prospěch 8. tříd lze vysvětlovat tím, že školy v rámci projektu boje proti sociálně patologickým jevům mají tuto prevenci zanesenou v osnovách. Sice by jsme zde očekávali 10 %, někteří žáci však mohli na přednášce chybět nebo jí neporozuměli.

Graf 19 Informovanost o kybernebezpečí ze strany školy (Zdroj: dotazníkové šetření)

V položce 19 jsou žáci dotazováni na svůj názor na kyberšikanu ve vztahu k fyzické šikaně na škole. Žáci 5. tříd odpověděli, že v 67 %, kyberšikanu považují za stejně nebezpečnou jako fyzickou šikanu, 18,5 % žáků ji považuje za více nebezpečnou než je fyzická šikana a 14,5 % žáků 5. tříd kyberšikanu považuje za méně nebezpečnou než je fyzická šikana ve škole. U žáků 8. tříd 75 % považuje kyberšikanu za stejně nebezpečnou jako fyzickou šikanu ve škole, pro 14 % žáků je více nebezpečná než je fyzická šikana ve škole a 11 % žáků 8. tříd uvedlo, že kyberšikanu považují za méně nebezpečnou než je fyzická šikana ve škole. Zde se jedná o subjektivní názor žáka, který nelze nijak zobecňovat.

Graf 20 Názor na kyberšikanu – dle ročníku (Zdroj: dotazníkové šetření)

7.2 Zpracování a vyhodnocení hypotéz

7.2.1 Hypotéza č. 1

H1 Předpokládám, že existuje statisticky významný rozdíl ve výskytu kyberšikany ve školách městského a venkovského typu.

Nejdříve formuluji nulovou hypotézu a alternativní hypotézu:

H_{10} : V četnostech výskytu kyberšikany neexistuje statisticky významný rozdíl ve školách městského a venkovského typu.

H_{1A} : V četnostech výskytu kyberšikany existuje statisticky významný rozdíl ve školách městského a venkovského typu.

Testování významnosti bude provedeno na hladině významnosti 0,05 (5 %).

Dle Chráska (2007, s. 72) o přijetí či odmítnutí uvedených hypotéz rozhodneme na základě testování nulové hypotézy. Z tohoto důvodu se zpravidla vypočítává tzv. *testové kritérium*, což je určitá číselná charakteristika odvozená ze zjištěných dat.

Testovým kritériem je hodnota χ^2 , která se vypočítá ze vztahu:

$$\chi^2 = \sum \frac{(P - O)^2}{O}, \text{ kde}$$

χ^2 je testové kritérium chí-kvadrát

P je tzv. pozorovaná četnost (čísla bez závorek)

O je očekávaná četnost (která odpovídá nulové hypotéze).

Tab. 5 Pozorované a očekávané četnosti k otázce č. 1 a 8 (Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření)

<i>Kyberšikana</i>	<i>Škola venkovského typu</i>	<i>Škola městského typu</i>	<i>Celkový součet Σ</i>
Ano	27 (20,41)	13 (19,59)	40
Ne	96 (102,59)	105 (98,41)	201
Celkový součet Σ	123	118	241

Výpočet očekávaných četností:

$$O = \frac{123 \cdot 40}{241} = 20,41$$

$$O = \frac{118 \cdot 40}{241} = 19,59$$

$$O = \frac{123 \cdot 201}{241} = 102,59$$

$$O = \frac{118 \cdot 201}{241} = 98,41$$

Pro každé pole kontingenční tabulky vypočítáme hodnotu $\frac{(P - O)^2}{O}$:

$$\frac{(27 - 20,41)^2}{20,41} = 2,13$$

$$\frac{(13 - 19,59)^2}{19,59} = 2,22$$

$$\frac{(96 - 102,59)^2}{102,59} = 0,42$$

$$\frac{(105 - 98,41)^2}{98,41} = 0,44$$

Testové kritérium χ^2 vypočítáme jako součet předchozích hodnot:

$$\chi^2 = 2,13 + 2,22 + 0,42 + 0,44 = 5,21$$

tato hodnota je ukazatelem velikosti rozdílu mezi skutečností a vyslovenou nulovou hypotézou.

Dále musím určit počet stupňů volnosti tabulky:

$$f = (r - s) \cdot (s - 1) = (2 - 1) \cdot (2 - 1) = 1,$$

kde r je počet řádků a s je počet sloupců.

Pro vypočítaný stupeň volnosti a pro zvolenou hladinu významnosti 0,05 nalezneme ve statistických tabulkách kritickou hodnotu testového kritéria:

$$\chi^2_{0,05}(1) = 3,841.$$

Vypočítána hodnota χ^2 (5,21) je vyšší a proto je možno odmítnout nulovou hypotézu a přijmout alternativní hypotézu.

Platí tedy, že mezi kyberšikanou a typem školy (venkovská x městská) existuje statisticky významná závislost.

7.2.2 Hypotéza č. 2

H₂ Předpokládám, že existuje statisticky významný rozdíl ve výskytu útočníků kyberšikany mezi dívkami a chlapci.

Nejdříve formuluji nulovou hypotézu a alternativní hypotézu:

H₂₀: V četnostech výskytu útočníků kyberšikany neexistuje statisticky významný rozdíl mezi dívkami a chlapci.

H_{2A}: V četnostech výskytu útočníků kyberšikany existuje statisticky významný rozdíl mezi dívkami a chlapci.

Testování významnosti bude provedeno na hladině významnosti 0,05 (5 %).

Tab. 6 Pozorované a očekávané četnosti k otázce č. 3 a 13 (Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření)

Útočil/a jsi někdy?	Dívky	Chlapci	Celkový součet Σ
Nikdy	110 (109,68)	114 (114,32)	224
Jednou	5 (5,88)	7 (6,12)	12
Vícekrát	3 (2,45)	2 (2,55)	5
Celkový součet Σ	118	123	241

Pro každé pole kontingenční tabulky vypočítáme hodnotu $\frac{(P-O)^2}{O}$:

$$\frac{(110 - 109,68)^2}{109,68} = 0,00$$

$$\frac{(114 - 114,32)^2}{114,32} = 0,00$$

$$\frac{(5 - 5,88)^2}{5,88} = 0,13$$

$$\frac{(7 - 6,12)^2}{6,12} = 0,13$$

$$\frac{(3 - 2,45)^2}{2,45} = 0,12$$

$$\frac{(2 - 2,55)^2}{2,55} = 0,12$$

Testové kritérium χ^2 vypočítáme jako součet předchozích hodnot:

$$\chi^2 = 0,00 + 0,00 + 0,13 + 0,13 + 0,12 + 0,12 = \mathbf{0,50}$$

tato hodnota je ukazatelem velikosti rozdílu mezi skutečností a vyslovenou nulovou hypotézou.

Dále musím určit počet stupňů volnosti tabulky:

$$f = (r - s) \cdot (s - 1) = (3 - 1) \cdot (2 - 1) = 2,$$

kde r je počet řádků a s je počet sloupců.

Pro vypočítaný stupeň volnosti a pro zvolenou hladinu významnosti 0,05 nalezneme ve statistických tabulkách kritickou hodnotu testového kritéria:

$$\chi^2_{0,05}(2) = 5,991.$$

Vypočítána hodnota $\chi^2(0,50)$ je nižší a proto přijímáme nulovou hypotézu a odmítáme alternativní hypotézu.

Platí tedy, že mezi útočníky kyberšikany a pohlavím (dívka x chlapec) neexistuje statisticky významná závislost.

7.2.3 Hypotéza č. 3

H3 Předpokládám, že existuje statisticky významný rozdíl ve výskytu kyberšikany u žáků 5. tříd a 8. tříd.

Nejdříve formuluji nulovou hypotézu a alternativní hypotézu:

H₃₀: Ve výskytu četnosti kyberšikany neexistuje statisticky významný rozdíl mezi žáky 5. třídy a 8. třídy.

H_{3A}: Ve výskytu četnosti kyberšikany existuje statisticky významný rozdíl mezi žáky 5. třídy a 8. třídy.

Testování významnosti bude provedeno na hladině významnosti 0,05 (5 %).

Tab. 7 Pozorované a očekávané četnosti k otázce č.2 a 8 (Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření)

Útočil/a na tebe někdo?	5. třída	8. třída	Celkový součet Σ
Ano	14 (19,59)	26 (20,41)	40
Ne	104 (98,41)	97 (102,59)	201
Celkový součet Σ	118	123	241

Pro každé pole kontingenční tabulky vypočítáme hodnotu $\frac{(P-O)^2}{O}$:

$$\frac{(14 - 19,59)^2}{19,59} = 1,60$$

$$\frac{(26 - 20,41)^2}{20,41} = 1,53$$

$$\frac{(104 - 98,41)^2}{98,41} = 0,32$$

$$\frac{(97 - 102,59)^2}{102,59} = 0,30$$

Testové kritérium χ^2 vypočítáme jako součet předchozích hodnot:

$$\chi^2 = 1,60 + 1,53 + 0,32 + 0,30 = \mathbf{3,75}$$

tato hodnota je ukazatelem velikosti rozdílu mezi skutečností a vyslovenou nulovou hypotézou.

Dále musím určit počet stupňů volnosti tabulky:

$$f = (r - s) \cdot (s - 1) = (3 - 1) \cdot (2 - 1) = 2,$$

kde r je počet řádků a s je počet sloupců.

Pro vypočítaný stupeň volnosti a pro zvolenou hladinu významnosti 0,05 nalezneme ve statistických tabulkách kritickou hodnotu testového kritéria:

$$\chi^2_{0,05}(1) = \mathbf{3,841}.$$

Vypočítána hodnota χ^2 (3,75) je nižší a proto přijímáme nulovou hypotézu a odmítáme alternativní hypotézu.

Platí tedy, že mezi útoky kyberšikany a věkem (5. třída x 8. třída) neexistuje statisticky významná závislost.

7.2.4 Hypotéza č. 4

H4 Předpokládám, že existuje statisticky významný rozdíl ve výskytu šikany mezi dívkami a chlapci.

Nejdříve formuluji nulovou hypotézu a alternativní hypotézu:

H₀: Ve výskytu četnosti kyberšikany neexistuje statisticky významný rozdíl mezi chlapci a dívkami.

H_A: Ve výskytu četnosti kyberšikany existuje statisticky významný rozdíl mezi chlapci a dívkami.

Testování významnosti bude provedeno na hladině významnosti 0,05 (5 %).

Tab. 8 Pozorované a očekávané četnosti k otázce č. 3 a 8 (Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření)

<i>Útočil/a na tebe někdo?</i>	<i>Dívky</i>	<i>Chlapci</i>	<i>Celkový součet Σ</i>
Ano	25 (19,59)	15 (20,41)	40
Ne	93 (98,41)	108 (102,59)	201
Celkový součet Σ	118	123	241

Pro každé pole kontingenční tabulky vypočítáme hodnotu $\frac{(P-O)^2}{O}$:

$$\frac{(25 - 19,59)^2}{19,59} = 1,494$$

$$\frac{(15 - 20,41)^2}{20,41} = 1,434$$

$$\frac{(93 - 98,41)^2}{98,41} = 0,297$$

$$\frac{(108 - 102,59)^2}{102,59} = 0,285$$

Testové kritérium χ^2 vypočítáme jako součet předchozích hodnot:

$$\chi^2 = 1,494 + 1,434 + 0,297 + 0,285 = 3,51$$

tato hodnota je ukazatelem velikosti rozdílu mezi skutečností a vyslovenou nulovou hypotézou.

Dále musím určit počet stupňů volnosti tabulky:

$$f = (r - s) \cdot (s - 1) = (2 - 1) \cdot (2 - 1) = 1,$$

kde r je počet řádků a s je počet sloupců.

Pro vypočítaný stupeň volnosti a pro zvolenou hladinu významnosti 0,05 nalezneme ve statistických tabulkách kritickou hodnotu testového kritéria:

$$\chi^2_{0,05}(1) = 3,841.$$

Vypočítána hodnota χ^2 (3,51) je nižší a proto přijímáme nulovou hypotézu a zamítáme alternativní hypotézu.

Platí tedy, že mezi útoky kyberšikany a pohlavím (dívka x chlapec) neexistuje statisticky významná závislost.

7.3 Shrnutí výzkumu a doporučení pro praxi

Hlavním cílem praktické části diplomové práce bylo zmapovat problematiku kyberšikany na vybraných základních školách a zjistit, zda je rozdíl ve výskytu kyberšikany na školách městského a venkovského typu. K výzkumu byli vybráni žáci 5. a 8. tříd na jednotlivých školách, kdy mezi dílčí cíle patřilo zjištění, zda se kyberšikana co do četnosti zvyšuje či zmenšuje v závislosti na věku žáků. Výzkumu se zúčastnilo 241 žáků z 6 vybraných škol, kdy 123 žáků bylo ze školy z venkovského prostředí a 118 žáků ze školy z městského prostředí. Výzkumem bylo zjištěno, že se kyberšikana na základních školách vyskytuje, kdy se jako oběť kyberšikany označilo 40 respondentů z celkového počtu 241, což je 17 % všech dotazovaných. Z hlediska pohlaví bylo obětí kyberšikany 25 dívek, což je z celkového po-

čtu žáků 11 % a 15 chlapců, což je z celkového počtu žáků 6 %. Poměr mezi oběťmi kyberšikany vzhledem k pohlaví bylo 62,5 % dívek a 37,5 % chlapců.

Srovnáme-li výsledky mého výzkumu (17 % obětí) s výzkumy již provedenými např. co se obětí kyberšikany týče, tak ve výzkumu Minimalizace šikany z roku 2010 bylo obětí kyberšikany 10 % dětí, ve výzkumech projektu E-bezpečí z roku 2013 se jako oběť označilo celkem 50, 62 % respondentů. Významný rozdíl lze v souvislosti s výzkumem projektu E-bezpečí hledat v zřejmě v tom, jak jednotliví žáci pociťují útoky na svou osobu, zda to berou jako formu škádlení nebo již jako formu obtěžování významně zasahující do jejich života.

Nejčastější formou kyberšikanování došlo prostřednictvím sociálních sítí, a to v 60 % případů, druhým nejčastějším prostředkem (18 %) bylo zaslání SMS a MMS zpráv, útok obtěžování přes mobilní telefon byl v 6 % případů, stejně jako zasláním urážlivého e-mailu a umístění videa nebo fotografie na internetu. Ve 4 % případů bylo zneužití identity oběti, dotazníkovým šetřením nebyla zjištěna forma kyberšikany vytvořením pomlouvačného blogu nebo stránek o oběti. V porovnání s výsledky jiných výzkumných šetření, zvýšil se podíl verbálních útoků přes sociální sítě, verbální útoky prostřednictvím SMS, MMS či na komunitních sítích odpovídají výzkumům projektu Minimalizace šikany a projektu E-bezpečí. Naopak zarážející je fakt, že v mém výzkumu pouze ve 4 % proběhl kyberšikanou formou útoku na účet, kdy v obou výzkumných šetřeních projektu E-bezpečí byly čísla 13,5 % (rok 2009) a 32,58% (rok 2013).

Ze 40 zjištěných případů kyberšikany, docházelo nejčastěji ke kyberšikanování osobou „někdo jiný“ ve 32 % případů z celkového počtu. Po vyhodnocení dat ze školního prostředí je alarmující fakt, že ve 20 % je útočník ze třídy oběti a 21 % pochází útočník ze školy. Ve výzkumu projektu Minimalizace šikany oběti uvedli, že agresorem byl v 51 % jejich spolužák/spolužačka. Rozdíl v počtu agresorů ze třídy si osobně vysvětlují s osobními vztahy mezi žáky tvořící sociální klima třídy.

Výzkumem se potvrdilo, že již každý žák 5. třídy a výše má možnost pracovat s internetem a tento moderní komunikační prostředek se stává běžnou součástí našich životů. Míra trávení volného času na internetu závisí na vzrůstajícím věku, 72 % žáků sdělilo, že jsou připojeni k internetu denně. Nejvíce času (33 %) tráví žáci surfováním na internetu (čtení

zpráv, sledování youtube, apod.), 23 % času tráví na sociálních sítích, e-mailu a posíláním zpráv, 19 % času hraním on-line her.

Dalším zjištěním ve výzkumu byl počet respondentů, kteří se sami přiznali ke kyberšikaně, jednalo se o 7,05 % žáků. V projektu Minimalizace šikany byly zjištěny obdobné data (6 %), naopak ve výzkumu olomoucké university se ke kyberšikaně přiznalo 30,13 % respondentů. Jakou nejčastější formu útoku žáci uvedli pomluvy na sociálních sítích (38%), 28 % útočilo na oběť prostřednictvím urážlivých SMS, MMS, tedy nejdostupnější formy šikany. Důvodem byla z větší části (76 %) uvedena pomsta.

Závěrečná část výzkumného šetření byla věnována prevenci ze strany rodičů a školy a názor na kyberšikanu ze strany žáků. Z výzkumu vyplynulo, že u žáků 5. tříd se rodiče v 58 % zajímají o činnosti svých dětí na internetu, u žáků 8. tříd pouze ve 42 % sledují, co jejich dítě dělá. Dále u žáků 5. tříd rodiče v 61 % poučili své děti o možném nebezpečí na internetu, u žáků 8. tříd tomu tak bylo pouze ve 48 %. Zájem rodičů o činnostech svého dítěte na internetu, informování a poučení svých dětí před možným nebezpečím číhajícím na internetu je vyšší u mladších dětí. Na otázku, zda mluvili někdy ve škole (s učitelem, na besedě, ...) o kyberšikaně, nebezpečí číhajícím na internetu a o tom, jak se mají na internetu bezpečně chovat, celkem 82 % odpovědělo ano, 18 % odpovědělo ne. Zde vidím ze strany školy výrazný nárůst prevence co se týče kyberšikany, v roce 2010 v projektu Minimalizace šikany pouze 18 % žáků uvedlo, že jim byla problematika kyberšikany vysvětlena ve škole. V prevenci ze strany rodičů vidím osobně velké rezervy, a to nejen u žáků mladších, ale i u starších žáků, na které cíhá větší nebezpečí zejména se sexuální tematikou. Na závěrečnou položku dotazníku týkající se názoru na kyberšikanu uvedlo 81 % žáků, že kyberšikanu považuje za stejně závažný problém jako je fyzická šikana ve škole.

Součástí výzkumného šetření bylo stanovení hypotéz, které se týkaly výskytu kyberšikany dle typu školy, pohlaví a věku. Poslední hypotéza se věnovala zjištění závislosti kyberagresorů k pohlaví. Zjištěná data prokazují větší výskyt šikany ve vesnickém prostředí školy než v městském prostředí, což potvrdila i hypotéza H1, která v četnostech výskytu kyberšikany v mém výzkumu mezi kyberšikanou a typem školy (venkovská x městská) spatřuje statisticky významnou závislost. Naopak výzkum neprokázal statisticky významnou závislost s výskytem kyberšikany a věkem či pohlaví žáků (hypotézy H3 a H4). Hypotéza H2 taktéž nepotvrdila statisticky významnou závislost ve spojení osoby kyberagresora a pohlaví žáka.

Doporučení pro praxi

Z výsledků výzkumného šetření, že ze strany školy se výrazně zvýšila prevence vzhledem ke kyberšikaně. V roce 2010 se ve výzkumném projektu Minimalizace šikany svěřilo 18 % žáků, že byly ze strany školy informovány o projevech a důsledcích kyberšikany. V mém výzkumu tuto skutečnost uvedlo již 82 % žáků, což je výrazný rozdíl. Zbýlých 18 % žáků odpovědělo negativně, někteří nemuseli být ve škole přítomni v době, kdy se probíralo toto téma, někteří mu nemuseli porozumět. Ze strany škol tedy vidím výraznou snahu dostatečné prevence, i když je kyberšikana mnohem rafinovanější a skrytější než je běžná šikana. Také fakt, že jen 4 % žáků uvedlo, že se s problémem kyberšikany svěřilo učitelům znamená, že škola musí zapracovat na důvěře žáka v učitele a školu. Pokud škola bude na oznámení od žáka reagovat správným způsobem, tzn. že nebude problém bagatelizovat ale bude ho rychle a taktně vyšetřovat, popř. tvrdě trestat, důvěra žáka ve školu vzroste a problémy s kyberšikanou mohou být vyřešeny již v jeho počátku.

Osobně velké rezervy v prevenci vidím ze strany rodičů, kdy jenom zhruba polovina rodičů ví, co jejich dítě na internetu dělá a řeklo svým dětem, jaká nebezpečí je můžou na internetu potkat. K tomu, aby tato prevence byla ze strany rodičů větší, je důležité, aby sami rodiče v první řadě věděli, jaké úskalí můžou od těchto moderních komunikačních technologií čekat, někteří mluví o tzv. počítačové gramotnosti. Z výsledků výzkumu vyšlo najevo, že každý žák i páté třídy má přístup k internetu a do budoucna se dá očekávat, že část výuky ve školách bude běžně probíhat s novými technologiemi, jako jsou tablety, internet apod. Škola by dle mého úsudku mohla takové informace rodičům dát, např. ve formě krátké přednášky při konání třídních schůzek. Ze strany společnosti vidím prevenci zejména v poskytování informací ve formě letáků, videoklipů na internetu apod.

ZÁVĚR

Ve své diplomové práci jsem se věnoval tématu Kyberšikana na základních školách. V praktické části jsem se nejprve věnoval agresí a agresivnímu chování jako jednou z příčin kyberšikany. Poukazoval jsem i na to, že společnost je i přes svá tvrzení vůči agresí nečinná, mnohdy ji i podporuje mediálními vysíláními s oslavou akčních hrdinů, jejichž filmová agrese je vychvalována a mnohými dětmi jsou brány jako vzor. Jedna podkapitola se také věnovala fenoménu internetu, které představuji jako „prostředí bez zábran“, kde si uživatel může prakticky dovolit co chce, může se stát kým chce a jakým chce. V druhé kapitole jsem uvedl kyberšikana, která je vlastně šikanou v jiném kabátě, jiném provedení. Je zákeřnější než tradiční např. fyzická šikana, rafinovanější a hůře odhalitelná. Vzhledem k výraznému nárůstu nových technologií, které více a více zasahují do našich životů lze dle mého soudu očekávat, že kyberšikana bude narůstat nejen ve školním prostředí, ale také v našem běžném „dospělém“ životě. Jelikož mým záměrem bylo zjistit, zda na kyberšikana má vliv prostředí, ve kterém žijeme, konkrétně zda žáci venkovských a městských škol mají s kyberšikanou stejné problémy, snažil jsem se charakterizovat prostředí jako celek, které přímo i nepřímo ovlivňuje naše chování a jednání. V poslední kapitole praktické části jsem se snažil představit již provedené výzkumy zaměřené na problematiku kyberšikany tak, aby čtenář měl možnost svou představu porovnat se zjištěnými daty. V praktické části diplomové práce jsem si stanovil několik cílů a hypotéz, které jsem na základě provedeného dotazníkového šetření vyhodnotil, hypotézy jsem dle platných statistických metod potvrdil či vyvrátil. Dotazníkového šetření se zúčastnilo celkem 241 respondentů, žáků 5. a 8. tříd ze tří základních škol na venkově a tří základních škol ve městě, vše v okrese Zlín. Z výzkumu vyplynulo, že na 17 % všech dotazovaných již bylo zaútočeno pomocí informačních technologií jako je internet nebo mobilní telefon, z větší části se jednalo o verbální útoky prostřednictvím sociálních sítí, e-mailu, SMS nebo MMS zpráv. V dotazníku se 7,05 % žáků přiznalo k tomu, že sami zaútočili prostřednictvím kyberprostoru na někoho jiného, jako důvod nejčastěji uvedli snahu o pomstu. Dále bylo zjištěno, že pokud se žáci stali oběťmi kyberšikany, byla škola či učitelé téměř poslední, komu se svěřili, což osobně považují i pře zvýšenou snahu v prevenci ze strany školy za neúspěch. Rezervy lze také spatřovat v prevenci ze strany rodičů, kdy zhruba jen polovina rodičů se věnuje svému dítěti ve vztahu k počítačům a internetu. Vztah žáků ke kyberšikaně co do její nebezpečnosti je stejný jako k tradiční školní šikaně. Před započítáním výzkumu jsem osobně předpokládal, že

se kyberšikana bude vyskytovat více na školách městského typu než na školách venkovského typu, z výsledků ale vyplynulo, že mezi oběťmi kyberútoku bylo 67,5 % žáků z venkovských škol a 32,5 % žáků pocházelo z městských škol. Zpracováním hypotézy H1 bylo zjištěno, že v četnostech výskytu kyberšikany v mém provedeném výzkumu mezi kyberšikanou a typem školy (venkovská x městská) je spatřována statisticky významnou závislost. Naopak výzkum neprokázal statisticky významnou závislost s výskytem kyberšikany a věkem či pohlavím žáků (hypotézy H3 a H4), i když zde byly rozdíly. Kyberšikana se více vyskytovala ve vyšším ročníku, tj. 8. třídě a oběťmi byly častěji dívky. Hypotéza H2 taktéž nepotvrdila statisticky významnou závislost ve spojení osoby kyberagresor a pohlaví žáka.

Největším překvapením ve výzkumu tedy byl pro mne vyšší výskyt kyberšikany na školách venkovského typu. Osobně jsem byl také překvapen velice vstřícným přístupem všech ředitelů základních škol, které se výzkumu zúčastnili. Nejenom že mi bez problémů umožnili provést dotazníkové šetření, sami mě požádali o to, abych jim výsledky výzkumu na jejich škole po zpracování dodal a oni tak měli výstupy o kyberšikaně na jejich škole. V tomto vidím největší přínos ve své práci a třeba zlepšenou prevencí na základě mého výzkumu se obětí kyberšikany stane méně žáků.

Vzhledem ke zjištěným výsledkům dotazníkového šetření by mne v další navazující práci zajímal postoj a názory rodičů k problematice kyberšikany žáků – jejich dětí. Tyto postoje a názory by se daly například provést kvalitativním výzkumem – skupinovým interview. Z výsledků by se dalo zjistit, zda je ze strany rodičů dostatečná znalost této problematiky a tedy dostatečná prevence před kyberšikanou. Prevenci ze strany rodičů lze totiž považovat za nejdůležitější článek v boji nejen proti kyberšikaně, ale také ostatním sociálně patologickým jevům.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] ANTIER, Edwige, 2004. *Agresivita dětí*. Vyd. 1. Překlad Kristyna Křížová. Praha: Portál. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-717-8808-2.
- [2] BAJEROVÁ, Markéta, 2009. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. Vyd. 1. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-611-7.
- [3] BAKOŠOVÁ, Zlatica, 2005. *Sociálna pedagogika: ako životná pomoc*. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislavě. ISBN 978-809-6994-403.
- [4] ČERMÁK, Ivo, 1998. *Dětská agrese*. Brno: CERM akademické nakladatelství. Item. ISBN 80-720-4098-7.
- [5] ČERNÁ, Alena, 2013. *Kyberšikana: průvodce novým fenoménem*. Vyd. 1. Praha: Grada. ISBN 978-80-210-6374-7.
- [6] ERB, Helmut H, 2000. *Násilí ve škole a jak mu čelit*. 1. vyd. Překlad Jiří Stach. Praha: Amulet. ISBN 80-862-9922-8.
- [7] FIELD, Evelyn M, 2009. *Jak se bránit šikaně: praktický rádce pro děti, rodiče i učitele*. Vyd. 1. Překlad Petra Diestlerová. Praha: Ikar. ISBN 978-802-4911-762.
- [8] HARTL, Pavel, 2004. *Stručný psychologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Portál. ISBN 80-717-8803-1.
- [9] HOLLÁ, Katarína, 2010. *Elektronické šikanovanie: nová forma agresie*. 1. vyd. Bratislava: Iris. ISBN 978-80-89256-58-7.
- [10] CHRÁSKA, Miroslav, 2007. *Metody pedagogického výzkumu: Základy kvantitativního výzkumu*. Vydání 1. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-1369-4.
- [11] CHROMÝ, Jakub, 2005. *Kriminalita páchaná na mládeži: aktuální jevy a nová právní úprava v České republice*. Praha: Linde. ISBN 978-807-2018-253.
- [12] KOLÁŘ, Michal, 2005. *Bolest šikanování*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 80-736-7014-3.
- [13] KOLÁŘ, Michal, 2011. *Nová cesta k léčbě šikany*. Vyd. 1. Praha: Portál. ISBN 978-807-3678-715.

- [14] KRAUS, Blahoslav, 2008. *Základy sociální pedagogiky*. Vyd. 1. Praha: Portál. ISBN 978-807-3673-833.
- [15] KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ, 2001. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido - edice pedagogické literatury. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-731-5004-2.
- [16] PONĚŠICKÝ, Jan, 2004. *Agrese, násilí a psychologie moci*. Vyd. 1. Praha: Triton. ISBN 80-725-4593-0.
- [17] PROCHÁZKA, Miroslav, 2012. *Sociální pedagogika*. Vyd. 1. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-802-4734-705.
- [18] ROGERS, Vanessa, 2011. *Kyberšikana: pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty*. Vyd. 1. Překlad Ondřej Vágner. Praha: Portál. ISBN 978-807-3679-842.
- [19] ŘEZÁČ, Jaroslav, 1998. *Sociální psychologie*. Brno: Paido. ISBN 80-859-3148-6.
- [20] ŘÍČAN, Pavel, 1995. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Vyd. 1. Praha: Portál. Pedagogická praxe. ISBN 80-717-8049-9.
- [21] ŘÍČAN, Pavel, 2005. *Psychologie: příručka pro studenty*. Vyd. 1. Praha: Portál. ISBN 80-717-8923-2.
- [22] ŠMAHEL, David, 2003. *Psychologie a internet: děti dospělými, dospělí dětmi*. Praha: Triton. Psychologická setkávání, sv. 6. ISBN 80-725-4360-1.
- [23] VAŠUTOVÁ, Maria, 2010. *Proměny šikany ve světě nových médií*. Vyd. 1. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě. ISBN 978-807-3688-585.
- [24] VYKOPALOVÁ, Hana, 2001. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 80-244-0337-4.

Internetové zdroje:

- [25] CENTRUM PRVOK PDF, Univerzita Palackého 2008-2015. *Portál E-Bezpečí: Nebezpečí elektronické komunikace I(2009-2010)* [online]. 2009-2010 [cit. 2015-04-09]. Dostupné z: http://e-bezpeci.cz/index.php/component/docman/cat_view/27-vyzkumne-zpravy?start=5
- [26] CENTRUM PRVOK PDF, Univerzita Palackého 2008-2015. *Portál E-Bezpečí: Nebezpečí elektronické komunikace IV (2012-2013)* [online]. 2012-2013 [cit.

2015-04-09]. Dostupné z: http://e-bezpeci.cz/index.php/component/docman/cat_view/27-vyzkumne-zpravy

- [27] *Minimalizace šikany: Informační portál o šikaně na školách: Výzkum-kyberšikana-2010* [online]. 2010 [cit. 2015-04-09]. Dostupné z: http://www.minimalizacesikany.cz/images/stories/vyzkum2010/vyzkum_tiskovka_presskit.doc

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

%	procento
¼	jedna čtvrtina
aj.	a jiné
apod.	a podobně
atd.	a tak dále
cit.	citace
č.	číslo
ČR	Česká republika
H	hypotéza
ICT	informační a komunikační technologie
Mgr.	akademický titul magistr
MMS	multimediální zpráva
např.	například
O2	český telefonní operátor
PC	počítač
Ph.D.	akademický titul doktor
popř.	popřípadě
příp.	případně
resp.	respektive
s.	strana
SMS	krátká textová zpráva
Tab.	tabulka
tj.	to jest
tzv.	takzvaně

WAP sada protokolů pro přístup k internetu

WIFI bezdrátová komunikace

ZŠ základní škola

SEZNAM TABULEK

Tab. 1 Komparace tradiční šikany a kyberšikany podle kritérii, které je specificky vymezují (Zdroj: Vašutová a kol., 2010, s. 79)	22
Tab. 2 Počet žáků 5. tříd dle základních škol v dotazníku (Zdroj: dotazník)	47
Tab. 3 Počet žáků 8. tříd dle základních škol v dotazníku (Zdroj: dotazník)	47
Tab. 4 Četnost útoků na kyberoběť (Zdroj: dotazníkové šetření)	53
Tab. 5 Pozorované a očekávané četnosti k otázce č. 1 a 8 (Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření)	64
Tab. 6 Pozorované a očekávané četnosti k otázce č. 3 a 13 (Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření)	66
Tab. 7 Pozorované a očekávané četnosti k otázce č.2 a 8 (Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření)	67
Tab. 8 Pozorované a očekávané četnosti k otázce č. 3 a 8 (Zdroj: vlastní zpracování dle výsledků dotazníkového šetření)	69

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1 Srovnání počtu dívek a chlapců (Zdroj: dotazníkové šetření).....	48
Graf 2 Informace o nejčastějším místě připojení k internetu (Zdroj: dotazníkové šetření).....	49
Graf 3 Srovnání časové frekvence připojení k internetu všech žáků (Zdroj: dotazníkové šetření)	49
Graf 4 Srovnání časové frekvence připojení k internetu vzhledem k prostředí (Zdroj: dotazníkové šetření)	50
Graf 5 Srovnání časové frekvence připojení k internetu vzhledem k ročníku (Zdroj: dotazníkové šetření)	50
Graf 6 Přehled aktivit žáků na internetu (Zdroj: dotazníkové šetření)	51
Graf 7 Oběti kyberšikany z pohledu prostředí a ročníku (Zdroj: dotazníkové šetření)	52
Graf 8 Oběti kyberšikany z pohledu pohlaví (Zdroj: dotazníkové šetření).....	52
Graf 9 Forma kyberšikany (Zdroj: dotazníkové šetření).....	54
Graf 10 Agresor kyberšikany (Zdroj: dotazníkové šetření)	55
Graf 11 Reakce žáků na kyberšikanu (Zdroj: dotazníkové šetření).....	56
Graf 12 Žáci jako kyberagresoři – dle ročníku (Zdroj: dotazníkové šetření).....	57
Graf 13 Žáci jako kyberagresoři – dle pohlaví (Zdroj: dotazníkové šetření).....	57
Graf 14 Formy kyberšikany (Zdroj: dotazníkové šetření).....	58
Graf 15 Důvod kyberšikany (Zdroj: dotazníkové šetření)	58
Graf 16 Zájem rodičů o činnostech na internetu – dle ročníku dětí (Zdroj: dotazníkové šetření)	59
Graf 17 Zájem rodičů o činnostech na internetu – dle prostředí (Zdroj: dotazníkové šetření)	60
Graf 18 Informovanost o kybernebezpečí ze strany rodičů (Zdroj: dotazníkové šetření)	61
Graf 19 Informovanost o kybernebezpečí ze strany školy (Zdroj: dotazníkové šetření)	62
Graf 20 Názor na kyberšikanu – dle ročníku (Zdroj: dotazníkové šetření)	62

SEZNAM PŘÍLOH

P I Dotazník pro žáky

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK PRO ŽÁKY

Milí žáci,

rád bych Vás tímto poprosil o vyplnění tohoto krátkého dotazníku, který vám zabere pár minut. Nikde se nemusíte podepisovat a odpovědte prosím co nejupřímněji.

Pokyny: pozorně si přečtěte otázku a křížkem označte odpověď, která je vašemu názoru nejbližší.

1) Navštěvuješ jakou školu: _____

2) Jsi žákem:

- 5. třídy
- 8. třídy

3) Jsi:

- Chlapec
- Dívka

4) Máš přístup k internetu?

- Ano
- Ne

5) Pokud ano, kde nejčastěji internet používáš?

- Doma
- Ve škole
- U kamaráda/kamarádky
- Využívám veřejné WIFI sítě, mobilní telefon

Jinde (napiš kde)

6) Jak často jsi připojen k internetu?

- Každý den – méně jak 1 hod.
- Každý den – více jak 1 hod.
- Několikrát za týden
- Jednou týdně a míň

7) Co nejčastěji děláš na internetu? (vyber max. 2 odpovědi)

- Tvořím webové stránky
- Posílám zprávy, e-maily, chatuji na sociálních sítích (např. Facebook, lidé.cz, spolužáci, ICQ..)
- Hledám různé věci do školy
- Hraji hry on-line
- Surfuji (zprávy, youtube, apod.)
- Stahuji obrázky/video/hudbu
- Jiné, např.

8) Už se ti stalo, že tě někdo urážel, zesměšňoval, ponižoval nebo jinak ztrapňoval prostřednictvím internetu nebo mobilního telefonu? (pokud ne, přejdi na otázku č. 13)

- Ano
- Ne

9) Jak často k tomu v posledních 6 měsících došlo?

- 1x
- 2x

- 3 x a více
- velmi často

10) Jakým způsobem se tak stalo? (vyber max. 2 odpovědi)

- Zasláním SMS,MMS
- Zasláním e-mailů
- Umístěním videa nebo fotografie na internetu
- Na sociálních sítích (např. Facebook, Lidé.cz, Spolužáci ..)
- Mobilním telefonem (prozvánění, obtěžující hovory)
- Vytvořením pomlouvačného blogu nebo stránek o tobě
- Zneužitím identity tvé osoby (rozesláním obtěžujících a urážlivých zpráv pod tvým jménem)

11) Kdo byl útočníkem?

- Spolužák ze třídy
- Spolužačka ze třídy
- Spolužák ze školy
- Spolužačka ze školy
- Více spolužáků
- Někdo jiný
- Nevím

12) Jak jsi tyto útoky přes internet či telefon řešil/a? (vyber max. 2 odpovědi)

- Řekl/a jsem těm, co mi ubližovali, aby přestali
- Řekl jsem to kamarádovi/ kamarádce
- Řekl jsem to učiteli/řediteli

- Řekl jsem to rodičům
- Oznámil jsem to na polici
- Neuděl jsem nic
- Řešil jsem to jinak, napiš jak.....

13) Útočil/a jsi ty někdy prostřednictvím internetu nebo mobilu na jinou osobu s úmyslem ji ublížit? (pokud nikdy, přejdi na otázku č. 16)

- Nikdy
- Jednou
- Vícekrát

14) Který z prostředků jsi použil? (vyber max. 2 odpovědi)

- Zasláním urážlivé zprávy (SMS, MMS, e-mail)
- Publikováním zesměšňující fotografie, videa
- Pomlouváním na sociálních sítích
- Úmyslným vyčleněním z aktivity
- Vytvořením urážlivé webové stránky, blogu o někom
- Zneužitím identity konkrétní osoby (rozesláním obtěžujících a urážlivých zpráv pod jejím jménem)
- Jinak, např.

15) Proč jsi tak udělal/a ?

- Chtěl/a jsem se někomu pomstít, ublížit mu, zranit ho
- Udělal jsem to z nudy, nic konkrétního jsem tím nesledoval
- Jen jsem se přidal k ostatním, abych netrhal/a partu

16) Zajímají se tví rodiče o to, co na internetu děláš? (např. jaké stránky sleduješ, s kým si píšeš apod.)

Ano

Ne

17) Bavil jsi se někdy s rodiči o šikaně prostřednictvím internetu či mobilu nebo o možném nebezpečí, které ti na internetu hrozí?

Ano

Ne

18) Mluvili jste někdy ve škole (s učitelem, na besedě...) o kybernetické šikaně, nebezpečí číhajícím na internetu a o tom, jak se máte na internetu bezpečně chovat?

Ano

Ne

19) Jaký je tvůj názor na kyberšikanu?

Kyberšikana je méně nebezpečná než fyzické šikanování ve škole

Kyberšikana je více nebezpečná než fyzické šikanování ve škole

Kyberšikana je stejně závažná jako fyzické šikanování ve škole

Děkuji za tvé odpovědi.